

TOBIAS

Informasjonsblad fra Oslo byarkiv

2
•
2
0
0
3

BYEN I VALG

Tobias – fra tårnet til nettet?

Herværende meldingsblad "Tobias" har sitt navn fra den gangen Kommunearkivet holdt til i de tre øverste etasjene i Rådhusets østre tårn. Der opppe kunne Tobias øse av sine arkivkilder og opplyse innbyggerne og kommunens virksomheter. Han er "... klokest her i byen vår", skrev Oslo-dikteren om gamle Tobias.

Fortsatt kommer folk med spørsmål til kommunens ulike arkiver, nå til lesesalen i vårt nye Byarkiv. Og Tobias kommer fortsatt ut med sine meldinger. Men ellers er mye forandret siden tiden i tårnet. Internett har blitt hovedkanalen for service og informasjon overfor vårt publikum. Selv gamle Tobias lastes nå ned via nettet i et større antall enn opplaget på papirutgaven, eksempelvis er siste nummer lastet ned mer enn 1500 ganger i sin helhet i pdf-format.

Ellers er det Byarkivets nettutstillinger og databaser – bl.a. med kommunens historiske fotografier – som folk er interessert i. Denne interessen overgår langt våre dristigste antagelser. Statistikkene viser at Byarkivets sider er blant de mest besøkte på www.oslo.kommune.no. I januar – mai var 35 000 unike besøkende inne på våre sider og foretok over 17 000 nedlastinger av ulike pdf-dokumenter.

Denne store interessen reflekterer at Byarkivet har kommet langt i å tilrettelegge informasjon for Internett. Men det viser også at stadig flere er opptatt av byens miljøer, kultur og utvikling i et historisk perspektiv. Dessuten er den rent arkivfaglige informasjonen etterspurt.

Ved å legge til rette for arkivinformasjon på nett bidrar Byarkivet til at Oslo kommune fremstår som en mer åpen og tilgjengelig kommune. Men formidling på nettet reiser også spørsmål ved våre prioriteringer – på hvilket grunnlag velger vi ut noen kildetyper for aktiv formidling framfor noe annet?

I Byarkivet, som i kommunen som helhet, må vi også holde klart for oss at ikke alle ønsker å gå via Internett for å kunne få den informasjonen de har rett på eller har interesse av. Fortsatt må folk kunne komme og få hjelp til å lete i arkivene; og fortsatt vil mange ønske å skrive tradisjonelle brev til kommunen – og de skal ha svar. Og gamle Tobias melder seg fortsatt i posten, i alle fall ennå en tid.

Oslo kommune
Byarkivet

TOBIAS

Informasjonsblad fra Oslo byarkiv

Adresse:

Maridalsveien 3, 0178 OSLO
Telefon: 23 46 03 00 Telefaks: 23 46 03 01
E-post: postmottak@bar.oslo.kommune.no
Internett: www.bar.oslo.kommune.no

Lesesal

Åpningstider (01.05.-31.08):
mandag, onsdag og fredag: 09.00 – 15.00
tirsdag og torsdag: 12.00 – 15.00

Redaksjon:

Leif Thingsrud (red.)
Bård Alsvik
Morten Brøten
Torggrim Hegdal

ISSN 0804-2454

12. årgang
Trykk: Grimshei trykkeri AS

Innhold:

- 3 BYEN I VALG
Leif Thingsrud
- 9 VELGERE OG BY I VEKST
ADMINISTRASJON AV
KOMMUNEVALGENE FØR 1940
Bård Alsvik
- 14 MYRMENN VAR IKKE FATTIGLUS
Leif Thingsrud
- 17 VALGPROTOKOLLER OG
STEMMERETTSMANNTALL
ARKIVENE ETTER KOMMUNENS
VALGADMINISTRASJON
Leif Thingsrud
- 21 MELDEPLIKT ELLER KONSESJONSPLIKT?
Tore Somdal-Åmodt
- 22 ARKIVFAG I HEFTE OG PÅ NETT
Morten Brøten
- 24 Bokmelding:
Anne Sætren: SOLEMSKOGEN
– SKOGSGRENDA I STORBYEN
Leif Thingsrud
- 25 ANNO 1903
STOR STRID OM NYE VALGKRETSET
Leif Thingsrud
- 26 BYDELSREFORM 2004:
NYTT FRA DELPROSJEKT ARKIV
- 27 NYTT FRA BYARKIVET

Bokmelding:
LLP: LOKALT ARKIVARBEID/
ARKIVARBEID I MUSEENE
Carita H. Stafne

Forsidebilde:

Kunngjøring av valglisten i form av plakater i forbindelse med kommunevalget i 1916.
(Fra Folkeregistrats arkiv. Original i Byarkivet)

Lesesalen

holdes

stengt

23. og 24. september

pga. personalseminar

Byen i valg

Ved det første kommunevalget i Kristiania møtte det opp 658 personer som høytidelig avgav sin stemme. De utgjorde ikke mer enn en femdel av den voksne mannlige befolkningen. Og stort flere hadde heller ikke stemmerett. Ved siste kommunevalg, i 1999, fant nesten 260 000 Oslo-borgere veien til urnene, nærmere to tredeler av en voksen befolkning med allmenn stemmerett.

Med hensyn til yrker og økonomi utgjorde de 36 som ble valgt i 1837 langt fra noe gjennomsnitt av byens befolkning. Det gjør heller ikke dagens bystyre, verken med hensyn til alder eller sosial status. Men litt nærmere ligger det. Dessuten er begge kjønn kommet med.

Av Leif Thingsrud

Det første kommunevalget i Kristiania ble holdt 27. februar 1837. Av byens totale innbyggertall på snaut tyve tusen var det bare omlag ett tusen som var stemmerettskvalifiserte. Dette var menn som var fylt 25 år, som hadde borgerskap, embede eller eide en bygård. Drøyt syv hundre av disse hadde avlagt ed til grunnloven og deretter blitt ført sirlig inn i magistratens stemmerettsmannfall.

Oppmøtet i det første kommunevalget var godt. 658 av de stemmeberettigede møtte i Børssalen og ble etter opprop kalt fram en etter en og fikk legge sin stemmeseddel i "... en med tvende Laase forsynt Kiste".

Protokollen forteller ingen ting om valgliste eller nominasjon, så det må være rimelig å tro at noe slikt heller ikke hadde foregått. Alle de stemmeberettigede var valgbare, og man skrev kort og godt bare navnet på de man ønsket innvalgt på seddelen. Bystyret, eller byens representantskap, som det het den gang, skulle bestå av 36 mann, og det medførte at valgopptellingen ble en heller omstendelig prosess. Den tok hele fem dager. De som ble valgt hadde fått fra 547 til 183 stemmer og var for det meste kjøpmenn, jurister og håndverksmestere.

Bredt bystyre - smalt formannskap

Bystyret hadde få møter de første årene, normalt bare to i året, og sakslistene var heller ikke særlig lange. I 1838 var det riktig nok hele fire møter og drøyt trede saker, men det var helt ekstraordinært. I alle fall var det neppe noe tyngende verv å bli valgt inn.

I så måte var formannskapet noe helt annet. Det hadde oppstått på slutten av 1600-tallet i form av tolv "eligerede" menn, som ble nominert av magis-

traten og valgt på bymøtet. Lenge hadde de bare hatt en rådgivende funksjon. Siden 1790 hadde de hatt kontroll med bykassebudsjettet, og dermed styrte de i realiteten administrasjonens økonomiske disposisjoner. Møtene der var lenge heller tilfeldige, men i 1816 ble de enige om å møtes hver onsdag formiddag for å "... deliberere over Byens forefaldende Sager".

Selvsagt var det få av Kristianias borgere som hadde tid til å ta seg fri fra forretningene en formiddag hver eneste uke for å sitte i møter, og de eligerte menn ble i realiteten en komité av de mektigste kjøpmennene og håndverksmestrene. Når de ved formannskapsloven i 1837 skiftet navn til formannskap, endret dette seg lite. Formannskapet skulle velges ved separate valg, halvparten året etter representantskapsvalget, den andre halvparten to år senere.

Det første formannskapsvalget fant sted 6. desember 1838, men bare 222 stemmeberettigede fant veien til Børssalen. Garver Ytteborg fikk 171 stemmer, kjøpmann Tofte fikk 137, de to håndverksmestrene Borgstrøm og Thinn henholdsvis 103 og 94, mens høker Sætrand og kjøpmann Lihme fikk de to siste formannskaps plassene med 85 og 56 stemmer. Tofte og Lihme nektet imidlertid å motta valget, og en uke senere ble det holdt omvalg på de to siste plassene. Byråsjef Bretteville og stiftsoverrettsprokurator Randklev fikk henholdsvis 39 og 34 av de avgitte stemmene og var dermed valgt.

Noen kamp om plassene i formannskapet forekom knapt på 1800-tallet. De ukentlige møtene, uten noen form for godtgjørelse, gjorde vervene som formenn heller tyngende, og formannskapet ble langt på vei et møtested for næringslivstoppen.

Det ble heller ikke valgt varamenn, slik at det stadig måtte holdes suppleringsvalg. Disse ble selv-

Det første kommunevalget i Kristiania ble holdt i børssalen 27. februar 1837.

Valgstyreprotokollen forteller at de stemmeberettigede ble ropt opp for å avlevere sin stemme. (Original i Byarkivet)

sagt ikke omfattet med særlig stor interesse. Ved et slikt valg i januar 1866 møtte det bare 84 stemmeberettigede, mens det i det ordinære formannskapsvalget tre år tidligere hadde møtt 510. Valgstyreprotokollen er stadig taus med hensyn til hvordan kandidatene ble nominert, men det er rimelig å anta at det ikke var noen trykte lister og at kandidatene ble foreslått muntlig på selve valgtinget.

Først ved valget 3. januar 1883 synes det som om det kan ha blitt brukt en trykt liste. Her var drøyt halve bystyret – 22 mann – på valg, og de som ble valgt fikk alle fra 836 til 858 av de avgitte 863 stemmene. Dette er i klar kontrast til tidligere valg, da stemmene spredte seg på en mengde kandidater.

Ved formannskapsvalget i desember 1884 må det åpenlyst ha blitt brukt trykte lister, i og med at de valgte alle fikk mellom 2910 og 2943 av de avgitte 4318 stemmene. Det må da også ha eksistert en annen liste, som en tredel av velgerne benyttet. Kandidatene på denne lista fikk dermed færre personstemmer og ble ikke valgt. Den radikalt økte valgdeltakelsen skyldtes nok dels at valget var omfattet med noe større interesse enn tidligere, men også at stemmeretten var blitt kraftig utvidet, knyttet til

skattbar inntekt, slik at funksjonærer, håndverks- og fagarbeidere i stort monn kunne delta.

Valgstyreprotokollen forteller ikke noe om partitilhørighet til de valgte, men på denne tiden er det rimelig å anta at det ble stilt ei liste med utgangspunkt i Venstre og ei med utgangspunkt i Høire. Men allment respekterte personer kunne godt være satt på begge listene. Slik fikk kjøpmann Arnesen over tretten tusen stemmer ved formannskapsvalget i 1896, mens de øvrige valgte, som til dels var senere arbeiderparti-topper, bare fikk om lag syv tusen. Ved representansvalsvalget to uker senere skjedde det samme. Fem av de valgte synes å ha fått nær sagt alles stemmer, mens de øvrige bare fikk såvidt over halvparten. Det er imidlertid kjent at bystyreflertallet fra 1895 til 1897 sympatiserte med Venstre, mens forsamlingen både tidligere og i de nærmest påfølgende årene var dominert av Høire-sympatisører.

At Venstre-flertallet kom etter voldsomme mobiliseringer av velgerne kan det derimot ikke være noen tvil om. Antall avgitte stemmer ved valgene i 1892 var ca. 3500. To år senere fant over femten tusen veien til urnene. Dette viser også at

stemmerettsutvidelsen i 1884 ikke medførte at alle de som da kunne få stemmerett valgte å benytte denne. Tvert imot tok det tid å få ut de nye velgergruppene og få dem til å avlegge ed til grunnloven, slik at man gikk fra å være stemmerettskvalifisert til å bli stemmeberettiget.

Fra høyrebastion til vippeby

Valgordningen, som var tilpasset en verden uten partier i kommunepolitikken, hadde nå klart overlevd seg selv, og i 1896 kom en ny kommunelov. Formannskapet skulle nå velges av og blant bystyrets medlemmer, og bystyret skulle velges ved listevalg og forholdstallsprinsippet. Dette kom første gang til anvendelse i desember 1898.

Det ble i alt avgitt 12 166 stemmer, og mandatene i det utvidede bystyret ble fordelt med 42 til Høyre, 32 til Venstre, syv til Arbeiderpartiet og tre til Ædruelighedsgruppen. En egen grunneierliste nådde ikke opp. Det ble også valgt varamenn, slik at velgerne slapp å gå til de kommunale stemmeurnene igjen før i 1901. Tidligere hadde man måttet holde stadige suppleringsvalg når noen av de valgte døde eller flyttet fra byen.

I 1901 var det enda flere lister, siden det også ble stilt en egen kvinneliste pluss en "demokratisk" arbeiderliste. En del kvinner hadde fått stemmerett samtidig som den alminnelige stemmeretten for menn slo inn med full kraft. Mer enn 27 000 stemmer ble avgitt, nærmere 15 000 av disse på Høyre, som dermed sikret seg et solid flertall i bystyresalen.

Kristianiaborgerskapet var fra gammelt av en bastion for Høyre. Venstre flertallet på 1890-tallet var høyst forbigående, og skulle smuldre bort i form av avskallinger på begge sider. Småborger-venstre fant veien til Høyre, mens arbeidsfolk samlet seg i Det norske Arbeiderparti. Allerede i 1904 var dette blitt det største opposisjonspartiet, og i 1907 var det nesten tre ganger så stort som Venstre. I 1910 fikk Arbeiderpartiet 31 representanter, Venstre bare åtte. Men Høyre fortsatte å styre med sine 38 og Frisinnede venstres seks. Avholdspartiets ene representant, pastor Larsen, fikk neppe noen særlig innflytelse i bystyresalen.

Ved valget i 1913 ble Arbeiderpartiet for første gang største parti, men Venstre og Frisinnede venstre sørget for at Høyre beholdt ordføreren i tre år til. Da resulterte valget i et bystyre delt på midten. Arbeiderpartiet fikk 42 av de 84 representantene, og Carl Jeppesen ble valgt til ordfører. Han fikk bare Arbeiderpartiets stemmer, men det holdt, da Venstres lille gruppe stemte for sin egen kandidat.

Reaksjonen kom i 1919. Den begynnende radikaliseringen og innbyrdesstriden i Arbeiderpartiet gjorde at ei felleliste av Høyre og Frisinnede venstre fikk 44 representanter. Ved neste korsvei, i 1922, var Venstre redusert til en eneste representant. Kris-

telig avholdsgruppe kom inn med to, det nye sosialdemokratiske arbeiderpartiet med åtte, og Det norske Arbeiderparti med 33. Høyre sto igjen med 40, men ved hjelp av mellompartiene beholdt de ordføreren.

I 1925 falt Venstre helt ut, mens Høyre klamret seg til makten med hjelp av Kristelig Avholdsgruppe. Arbeiderbevegelsen var splittet i hele tre partier, men det sist tilkomne, Norges kommunistiske parti, klarte bare såvidt å få et eneste mandat. Tre år senere var Venstre tilbake igjen, med to representanter, mens kommunistene falt ut. Noe mandat ble det heller ikke til "Det norske funksjonærparti" og "Oslo kvinneparti". Arbeiderpartiet fikk halve salen, og vant loddtrekningen om ordførersetet, som Høyre tok tilbake med knapp margin i 1931.

Slik fortsatte flertallet å vippe mellom Høyre og Arbeiderpartiet fram til krigen og langt inn i etterkrigsårene. Med unntak av 1947-valget var Arbeiderpartiet største parti helt fram til 1975, og med støtte fra Venstre og delvis Kristelig Folkeparti fikk de også ordføreren fram til 1955. Da snudde Venstre, og Høyres Rolf Stranger fikk hånd om klubba. Både Høyre og Arbeiderpartiet var avhengige av Venstres støtte i tiden framover, og det var ingen sikker støtte, for noen ganger stemte Venstre på Stranger, andre ganger delte de seg, slik at noen stemte på Arbeiderpartiets Brynjulf Bull.

Først i 1964 oppsto det et klart og styringsdyktig sosialistisk flertall i bystyret, og Brynjulf Bull fikk tolv år sammenhengende som ordfører. Det siste av disse "røde" valgene, i 1971, ga imidlertid et annet oppsiktsvekkende resultat. Bystyret fikk kvinneflertall. 45 av de 85 representantene var kvinner etter en aktiv kumuleringskampanje. Kvinneandelen hadde i periodene forut ligget på omlag en firedel, og den forble høy: 35 til 40% av de valgte har siden vært kvinner.

Høyre tok sitt monn igjen. De neste tre valgene ga borgerlig flertall og Albert Nordengen i ordførerstolen, før valget i 1991 ga Oslo sin første – og foreløpig eneste – kvinnelige ordfører, Arbeiderpartiets Ann-Mari Sæbønes. Siden 1995 har bystyret igjen hatt borgerlig flertall. Høyre har vært størst og dominerende, men har måttet slite med et stadig sterkere Fremskrittsparti.

To- eller firepartiby?

Hvis vi sammenligner med landsgjennomsnittet er den mest iøynefallende forskjellen Høyres sterke posisjon i Oslo. Denne tendensen var tydeligere før, men også i dag står dette partiets kjernetropper tett her. Bortsett fra de tre årene på 1890-tallet har Venstre knapt spilt noen betydning her i byen, og de andre mellompartiene har heller ikke klart å nå fram til massene. Fra ca. 1910 til ca. 1990 var Oslo preget av et to-parti-system, Høyre og Arbeiderpar-

tiet. Tendenser til det samme fantes også i andre større byer, men sjelden så tydelig som her.

I dag kan det se ut som om to-parti-systemet er i ferd med å bli erstattet med en situasjon med fire nesten jamnstore partier. Fremskrittspartiet har fra første stund stått relativt sterkt i Oslo, og for Sosialistisk Venstreparti må også hovedstaden kunne sies å være et tyngdepunkt. Dette har imidlertid neppe noen årsak i de kommunalpolitiske sakene. Tvert imot er det en avsmittning fra rikspolitikken. Normalt gjør de to partiene det også bedre i stortingsvalg enn i kommunevalg.

Rikspolitikken påvirkning på kommunevalgene har åpenlyst vært stor lenge, først og fremst indirekte ved at rikspolitikken har skapt riksdekkende partier med lokale lag og grupper som kjører klare ideologiske kampanjer foran lokalvalgene. Men etterhvert som riksdekkende media har blitt den viktigste scenen for lokalvalgkamp, har også partiledelsene og saker som ligger utenfor den enkelte kommunes herredømme fått større oppmerksomhet. I Kristiania/Oslo har det alltid vært et tydelig samsvar mellom stortings- og kommunevalgene. Uavhengige lister med rent lokale saker har knapt vært stilt, og lister uten forankring i riksdekkende partier har aldri fått nevneverdig oppslutning.

På samme måte som rikspolitikken har nedfelt seg i lokalvalgene her i byen, så har rikspolitikerne brukt Oslo formannskap og bystyre som arena.

Fem av formennene i Det norske arbeiderparti har sittet i formannskapet. Carl Jeppesen og Christian Holtermann Knudsen satt begge der i 24 år, mens Kyrre Grepp, Oscar Torp og Einar Gerhardsen hadde kortere kommunale karrierer. Jeppesen og Gerhardsen fikk imidlertid begge bekle ordførerstolen, førstnevnte på slutten av sin lange politiske karriere, sistnevnte kun en kort tid før han fikk statsministerposten.

Også andre partier har hatt sentrale rikspolitikere i Oslo-politikken, som Venstres Eva Kolstad og Helge Seip og Kristelig folkepartis Petter Koren. Rød Valgallianses mangeårige leder i bystyret, Erling Folkvord, har vært partiets eneste stortingsrepresentant. I dag er Fremskrittspartiets leder Carl I. Hagen både stortingsrepresentant og medlem av Oslo bystyre. Bare Høyre utmerker seg ved at deres rikspolitikere i liten grad har tatt del i Oslo-politikken. Kåre Willochs og Jan P. Syses "ungdomssynder" i bystyret er unntakene, for ingen av Høyres ledere i Oslo har samtidig eller senere vært i regjeringen eller på Stortinget.

Rødt i øst, blått i vest

Arbeiderbefolkningen i Oslo har stort sett bodd "øst for ælva", i alle fall er det en gjengs oppfatning at Akerselva har vært et viktig sosialt skille. Går en befolkningsstatistikken litt nøyere i sømmene, vil en derimot finne en del nyanser.

"Der er det godt å sitte", skrev Niels Kjær om Stortinget, men selve stolene er faktisk mye bedre i Oslo bystyre. Belysningen var også tipp topp da bystyresalen i Rådhuset kunne innvies i 1950. (Ukjent fotograf for Oslo Lysverker i 1950. Original i Byarkivet. A:10070/U001/012)

For det første fantes det typiske arbeiderstrøk også i vest. Mest kjent var Ruseløkka, takket være sin nærhet til Akers mek. verksted. Balkeby har også tradisjonelt hatt et heller proletært preg, og boligkompleksene Amalienborg på Skøyen og Hoffsbuene ble bygd for industriarbeiderne der ute. Lilleaker hadde også gammel industri, arbeiderboliger og tilhørende organisasjonsliv.

Deler av indre by øst, så som Gamlebyen, var heller ikke preget av arbeidere. Tvert imot var befolkningen der svært sammensatt med et stort antall funksjonærer og små næringsdrivende. Og lenger ut fantes villastrøk langt tilbake på 1800-tallet. Bekkelaget og Nordstrand har lenge vært de bedrestilte bydelene, og Grefsen har heller aldri vært regnet som noe dårlig strøk. Småhusbebyggelsen på Høybråten fikk derimot et noe annet preg, og arbeiderbevegelsen sto sterkt der i mellomkrigsårene.

Valgstatistikkene gir oss imidlertid begrensede muligheter til å studere Oslos politiske geografi. Optellingene av stemmene skjedde nemlig sentralt fram til og med 1955. Først ved 1959-valget ble hver krets talt for seg. Forskjellene mellom kretsene var slående. Arbeiderpartiet fikk over sytti prosent av stemmene på Kampen og Lilleborg samt sytti prosent blank på Bjølsen. Høyre fikk omlag femten prosent i disse kretsene, men kunne til gjengjeld mønstre over sytti prosent i åtte vestkantkretser. På Marienlyst fikk de hele 76,1% av stemmene. Kristelig folkeparti fikk femten prosent tilsammen i kretsene Adamstua og Ullevål sykehus, men ellers godt under ti. Kommunistene var sterkest øverst i Grorudalen, men fikk også en del stemmer langs Akerselva.

Arbeiderpartiet var klart større enn Høyre i indre by, mens forholdet var noe jammere i det tidligere Aker. Med unntak av Østre Aker, som hadde solid arbeiderparti-flertall i alle kretser, var imidlertid forskjellene kretsene imellom mye større enn mellom de fire tidligere sognekommunene. Ullern hadde Lilleaker som sin røde krets, Vestre Aker på samme måte Korsvoll, Grefsen og Kjelsås. Og på Nordstrand hjalp Abildsø og Lambertseter godt til å gjøre flertallet rødt.

Noen spesiell etterkrigstrend var dette ikke. For Kristiania har vi muligheten til å sammenligne med stortingsvalgene fra 1906 til 1918, da det var "engelsk valgordning" med enmannskretser. Arbeiderpartiet seiret stort i de to østkantkretsene, utgjorde et klart mindretall i de to midtre kretsene, "Hammersborg" og "Gamle Aker" og var helt sjanseløse i vestkantkretsen.

For Aker kan vi sammenligne kommunevalg helt tilbake til opprettelsen av "sognekommunene" i 1861. Herredsstyret ble da valgt separat for Vestre og Østre Aker, siden 1906 med egne valg også i Ullern og Nordstrand. Delegasjonene fra hvert en-

Elise Heyerdahl (1858-1921) var blant de fire første kvinnene som etter valget i 1901 kunne ta plass i bystyret. Etter valget i 1904 kunne hun, som første kvinne ta plass i formannskapet, hvor hun møtte i én periode. Hun var lærer av yrke og første kvinnelige medlem av Høires sentralstyre. Hun stiftet Høirekvinnenes klub i 1910. (Foto: L. Forbech. Original i Byarkivet)

kelt sogn hadde enkelte særmøter, såkalte "sognestyremøter", hvor saker vedrørende kirke- og begravelsesvesen ble avgjort.

På 1920- og 30-tallet hadde Arbeiderpartiet flertall i Østre Aker, mens forskjellige borgerlige samlingslister hadde flertallet i Ullern og Vestre Aker. Nordstrand var omtrent rent borgerlig. Enda tidligere var Ullern og Østre Aker begge mer delt på midten. Mye av den "politiske geografien" oppsto altså i disse områdene i mellomkrigstiden, og bakgrunnen var selvsagt den omfattende villabyggingen i vest og oppførelsen av en mengde noe ringere boliger flere steder i øst.

Mellomkrigstidens mønstre levde videre etter 1945, men i tillegg fikk man drabantbyene hvor stemmefordelingen ble mer lik indre by. Det tidligere Østre Aker beholdt sitt røde flertall, mens Nordstrand fikk nye boligområder med en helt annen stemmefordeling enn i de gamle høyredominerte villastrøkene.

Mønstre består

Endringene fra 1959-valget til siste kommunevalg i 1999 har vært store. Arbeiderpartiets oppslutning har blitt halvert, mens Høyre har holdt adskillig bedre stand. Det er Sosialistisk Venstreparti og særlig Fremskrittspartiet som har forsynt seg her. Stort sett har Høyre beholdt sitt grep over sine gamle bastioner. Godt over halvparten av stemmene i bydelene Vindern og Ullern samt 50,4% i Bygdøy-Frogner viser stabilitet.

Utviklingen er helt motsatt for Arbeiderpartiet, som har mistet grepet om sine tidligere "sikre kretser". Resultatet ligger langt unna sytti prosent i partiets tradisjonelt sterke bydel. 40,7% på Romsås ble beste resultat, mens det i de gamle østkantbydelene lå rundt tre prosent. Her gikk imidlertid

mange stemmer til både Sosialistisk Venstreparti og Rød Valgallianse, mens det i drabantbyene er Fremskrittspartiet som har forsynt seg i det tidligere røde landskapet. Stovner, Manglerud og Hellerud er det partiets sterkeste bydeler.

Det kan se ut som om Arbeiderparti-velgerne i ytre by i stor grad har vandret over til Fremskrittspartiet, men man bør være forsiktig med å trekke for lettvinde slutninger. For det første er mer enn tre firedeler av velgerkorpset skiftet ut i løpet av førti år, ikke bare på grunn av naturlig avgang og nye årskull med velgere, men også på grunn av inn- og utflytting både til og fra byen og bydelene imellom. Dessuten skjer mange av partiskiftene gjennom at folk er på vandring mellom en rekke partier, og svært ofte inngår også "sofapartiet" blant disse. Frammøteprosenten i valgene har gått jamnt nedover og var ved siste valg 63,3. Forskjellene mellom bydelene består altså fortsatt, om enn ikke så klart som i mellomkrigstiden og de første tyve årene etter krigen.

Bydelsordningens dilemma

At det politiske flertallet kan være helt forskjellig fra bydel til bydel kan skape politiske problemer nå som betydelige deler av den kommunale forvaltningen er lagt ut på bydelene og bystyret har overlatt noe av den politiske kontrollen til bydelsutvalg. Så lenge bydelsutvalgene er oppnevnt av bystyret og har den samme politiske sammensetningen som dette, vil det neppe oppstå store konflikter mellom disse og bystyret, hvis en ser bort fra den evige kampen om å sikre seg best mulig plass rundt det økonomiske grøftfatet.

Problemet ligger i at i mange bydeler vil et bydelsutvalg, som samsvarer med bystyrets sammensetning, langt fra avspeile folkemeningen i bydelen. Det ble derfor i 1995 gjort forsøk med direkte valg til bydelsutvalg i fire bydeler, etter sterk politisk strid. Det var det sosialistiske bystyreflertallet som kjempet gjennom reformen. De begrunnet den med at den var en naturlig videreføring av den administrative desentraliseringen gjennom bydelsreformen i 1988. Man ønsket en direkte lokal deltakelse i styringen av bydelene. Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti stemte imot. De mente ordningen skapte uklare ansvarsforhold så lenge det var Bystyret som styrte kommunens samlede budsjett.

Ingen av disse fire bydelene var "gjennomsnittsbydeler" i den betydning at man kunne forvente at de fikk en stemmefordeling lik bygjenomsnittet. Utvelgelsen av disse synes derfor ikke å ha vært partipolitisk begrunnet, men hatt sitt utgangspunkt i at disse bydelene selv hadde ønske om et slik ordning og at deres økonomi var i orden.

Resultatet av forsøket ble bydelsutvalg med rent Høyre-flertall i Røa, klart sosialistisk flertall i Sag-

ene-Torshov og knapt sosialistisk flertall på Bøler og Stovner. Forsøket ble gjentatt i de samme bydelene i 1999, med stort sett uendret sammensetning av bydelsutvalgene. I høst vil direkte valg bli videreført i de fire nye bydelene disse fire gamle går inn i etter "Bydelsreform 2004".

Funksjonærenes bystyre

Kommunepolitikken som en arena alene for næringslivets menn ligger mer enn hundre år tilbake i tid. Funksjonærer, skolefolk og kroppsarbeidere kikket såvidt i døra tidlig på 1890-tallet. Ti år senere var de inne for fullt, sammen med de første kvinnene. Fram mot siste krig skulle også kommunens egne funksjonærer gjøre seg sterkt gjeldende sammen med en stadig større gruppe av parti- og fagforeningstillitsmenn. Og de kvinnelige representantene sto for det meste som "husmødre" i statistikken.

Etter krigen ble funksjonærene etterhvert den dominerende yrkesgruppe blant bystyrets medlemmer, som den er blitt det blant byens befolkning. Oslo er ikke lenger noen arbeiderby, og etter valget i 1971 kunne bare to av bystyrets medlemmer regnes til den samfunnsklassen. Samtidig er også innslaget av parti- og fagforeningstillitsmenn gått sterkt tilbake. De selvstendig næringsdrivende, som omkring første verdenskrig utgjorde en tredjedel av salen, har den siste mannsalderen utgjort omlag en tiendedel. Og folk i "liberale yrker", så som leger, sakførere, arkitekter og journalister, har alltid vært til stede, tungt tidlig på 1900-tallet, svakere i mellomkrigstida, men tyngre igjen det siste halve århundret. I en forsamling hvor stadig færre tar gjenvalg periode etter periode, blir imidlertid tallene sterkt svingende fra valg til valg.

Fram til begynnelsen av 1970-tallet sto kandidatens yrke på valglista. Nå står navn og adresse, og den kan si vel så mye om sosial tilhørighet enn en eller annen yrkestittel. Yrket er jo ikke lenger noe de fleste har på livstid. Partiene prøver å få alle deler av byen representert på listene, og i det store og hele avspeiler bystyret byens befolkning mye bedre i dag enn den gjorde det på 1800-tallet. De middelaldrende velutdannede menn er stadig i en klar overvekt, men de er ikke lenger totalt dominerende.

Kilder:

Utrykte (i Byarkivet):

Valgstyreprotokoll for kommunevalg 1837 - 1932

Trykte:

Akers kommunale kalendre

Statistisk årbok for Oslo by

Kristiania/Oslo kommunes aktstykker

Beretning om Kristiania kommune for årene 1887-1911

Beretning om Oslo kommune for årene 1912-1947

Jan E. Myhre: *Hovedstaden Christiania – Oslo Bys historie* bd. 3, Oslo 1990

Bernt H. Lund: *Beretning om Oslo kommune for årene 1948-1986*, Oslo 2000

Velgere og by i vekst

Administrasjonen av kommunevalgene før 1940

Byvekst og innføringen av alminnelig stemmerett bød på store utfordringer for den kommunale valgadministrasjonen tidlig på 1900-tallet. For velgerne kunne valget lett fortone seg som en kamp om å nå fram til valgurnene. Ved valget i 1907 var forholdene så kaotiske at man kunne spørre seg om byens representanter virkelig ble valgt på en lovlig og forsvarlig måte.

Av Bård Alsvik

Kommunevalg er en høytidelig anledning, som for hundre år siden foregikk hvert tredje år. I 1896 ble det innført alminnelig stemmerett for menn ved kommunevalgene, og henimot 40 000 hadde muligheter til å påvirke bystyrets sammensetning ved valget i 1898, men bare 12 000 møtte fram. Ved valget i 1901 fikk også kvinner med inntekt slippe til. 27 000 kvinner og menn gikk til valgurnene det året, og ved innføringen av den alminnelige stemmerett for kvinner i 1913 var det hele 72 000 personer som stemte. Men på tross av veksten i antall stemmebe-

rettigede, holdt byens valgadministrasjon seg ganske lik, helt til det gikk galt i 1907.

Velger Nilsen: et tenkt tilfelle

Den 3. desember 1907 var det kommunevalg i hovedstaden. "Velger Nilsen" sto tidlig opp den morgenen som han alltid gjorde. Skiftet på fabrikken begynte klokka sju, og formannen tålte ingen slinger i valsen. Utenfor Grünerløkka skole hvor valget skulle finne sted, var det ennå mørkt og stille. Gymsalen, som ble brukt til formålet, åpnet ikke før ni. Men de store køene ville det ikke være her før fabrikkfløytene lød i femtida, og arbeiderne stimet ut

Listebærerne var tidligere et fast innslag foran valglokale. Her er de på plass foran gymnastikksalen på Akershus festning ved Stortingsvalget i 1912. (Ukjent fotograf. Original i Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek. id 3440)

fra fabrikkene i hopetall, opp etter gatene, i flokk og følge gjennom Birkelunden og fram til skolegården på Grünerløkka.

Dagen var lang som alltid, syntes "Velger Nilsen", vel inne på "Seilduken" der han arbeidet. Han hadde ikke vært her mange ukene, men var glad for å slippe lediggang. Kun hardt arbeid fikk timene til å gå, og i tolvtida var det formiddagspause. Her gikk praten livlig om det forestående valget. Ingen var i tvil om hva de skulle stemme, selv om formannen, som var en ihuga venstremann satt og glante olmt på dem. Arbeiderpartiet var i vinden, og hadde blitt Høires motpol i byen ved forrige valg i 1904. Grünerløkka valgkrets var sammen med Oslo valgkrets, Arbeiderpartiets hovedbastion i Kristiania. Venstre kunne bare håpe på noen få hundre stemmer her, og Høire var på vikende front og ville neppe kapre mer enn en tredel av stemmene. Det gjaldt å møte fram, bruke stemmeretten og håpe at den sosialistiske vind ville gjøre seg såpass gjeldende at hverdagen for en stakkars arbeider kunne bli litt lettere.

I femtida begynte kaoset. Køen inn til valglokalet gikk ut av skolegården og langt opp i Toftes gate. I sekstida kom "Velger Nilsen" seg inn skoleporten. Halv sju skimtet han inngangsdøra, men nå var beina stivfrosne, sulten gnagde og håret var vått av snø som kom fykende i følge med en sur nordavind ned Toftes gate.

Klokka sju var han innenfor døra. Han kjempet seg bort til valgskranken der avkrysseren satt og stirret ned i manntallet. Han ble spurt om adresse og navn. Avkrysseren bladde seg fram i protokollen og fant Seilduksgata der "Velger Nilsen" hadde sitt lille krypinn.

- Fornavn, sa avkrysseren høyt.
- Oscar, svarte han tilbake.
- Beklager, fortsatte avkrysseren, men du er avmerket med en stjerne i manntallet, noe som betyr at du ikke kan stemme. Men du har rett til å vite hvorfor du er suspendert fra valget.

Oscar Nilsen, arbeider ved Seilduken, suspendert ved valget! Hva var dette for noe vrøvl!

- Ja, selvfølgelig vil jeg vite det, sa Nilsen bestemt.
- Du har mottatt fattigunderstøttelse det siste året, og er derfor suspendert, svarte avkrysseren lavt og vennlig. Men du kan få snakke med manntalls-assistenten hvis du mener at du er urettmessig utelatt.

Nilsen ble ført inn i et rom bortest i gangen der en mann fra folkeregisteret satt og tok i mot ham. Han ble høfligst bedt om å sitte ned. Mannen dro fram et skjema som han påsto skulle være sendt "Velger Nilsen" for flere måneder siden. Han leste høyt fra skjemaet: *"De underrettes herved om, at Deres stemmerett vil bli suspendert i kommune-*

mandtallet iaar, da De efter oplysning fra fattigvesenet har erholdt fattigunderstøttelse i løpet av det sidste aar. Hvis De mener at der foreligger nogen av de i grundlovens §52d nævnte fritagelsesgrunde, maa oplysning herom gives snaarest mulig ... senest inder 12. oktober d. a."

Nilsen påsto at han ikke hadde mottatt noe skjema, men erkjente at han hadde mottatt støtte fra fattigvesenet da han hadde gått arbeidsledig. I den tiden hadde han ikke hatt noen fast bopel. Hadde bodd litt her og litt der, og det var nok årsaken til at skjemaet aldri var nådd han. Men loven var klar. Bare de menn med inntekt på et visst nivå ble ansett for å være uavhengig nok til å gå til valgurnene. Nå tjente jo Nilsen egne penger. Men de få kronene han hadde fått fra fattigkontoret, hadde vært nok til å ta fra ham stemmeretten.

Til helvete med Grunnloven, og til helvete med valget, tenkte Nilsen, og tuslet hjem gjennom Birkelunden.

Flere velgere, nye lokaler

Selv om "Velger Nilsen" ikke har eksistert, så er rammene rundt ham ekte nok. Fattigunderstøttede ble sidestilt med forbrytere og domfelte, og ble suspendert fra manntallet fram til 1913 da valgloven ble endret. Likeså var valget i 1907 en katastrofe med tanke på gjennomføringen av det. Avisen Socialdemokraten skildret tilstandene slik: *"I Uranienborg skulde 14,000 stemmeberettigede presses ind i det lille gymnastikklokale ... Hele dagen maatte folk staa her som sild i en tønne ... indenfor skranken ble ogsaa trængselen saa stor, at det heller ikke der var mulig at føre nogen tilstrækkelig kontrol ... Værst er forholdet i arbeiderkredsene. Arbeiderne vil nødig skofte og venter derfor til arbeidstiden er forbi. Da strømmer de til valglokalene i store masser og maa staa timevis udenfor i kulden og vente på at faa slippe ind."*

Byen hadde utvilsomt for få valglokaler, og enkelte spurte seg om valgordningen var god nok. En skribent i Morgenbladet mente at man ikke kunne utelukke at en og samme person kunne stemme flere ganger fordi kontrollen ved valglokalene var for dårlig. Da han selv hadde kommet til valglokalets inngang, hadde politivakta spurt ham om han hadde blitt krysset av i manntallet. *"Paa mit "Ja" slap jeg ind. Nu, det var godt og vel, for jeg var "krydset af" og vandrede veien kun én Gang, men det slog mig, at jeg meget godt kunde have baade gaaet "ukrydset" og én Gang til – ja, maaske flere med, om jeg havde villet "kumulere" mig paa den Maade."*

Folkeregisteret hadde ansvaret for å legge til rette for valg i hovedstaden. Nye rutiner og nye instruksjoner ble utarbeidet for valgfunksjonærene etter valget i 1907. Dessuten så Folkeregisteret seg om

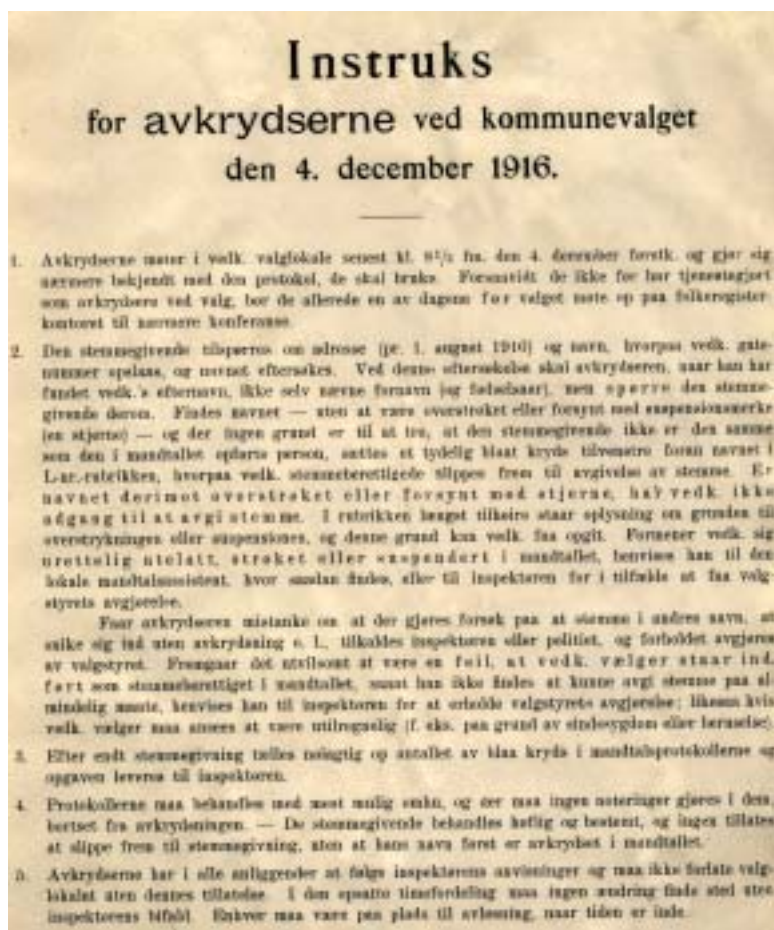
etter nye valglokaler. Ved valget i 1910 ble gymsalene på Vålerenga, Kampen, Vahl og Vestheim, samt Fagerborg menighetshus reservert i tillegg til de åtte lokalene som ble benyttet i 1907. I 1913, da kvinnene fikk alminnelig stemmerett, plussert man på Borgerskolen som valglokale for Jakobs sogn. Da hadde byen fjorten valglokaler.

Utvidelse av stemmeretten og et relativt stort innflyttingsoverskudd fram mot første verdenskrig, ga imidlertid nye behov for lokaler. Nord i byen så man behov for tre nye stemmelokaler ved valget i 1916. Gymsalen på Aars og Voss skole ble besikket og funnet brukbart for valget i Trefoldighets sogn. I Markus sogn sto det mellom den nye skolen på Ila og Katedralskolen. Valget falt på sistnevnte ut fra beliggenheten, da denne var *"bekvemmere for størsteparten av vælgerne"* og Ila lå *"i niveau over hele sit eventuelle valgdistrikt"* noe som kunne bli *"besværlig for de mange gamle folk, som maa gaa opover bakkerne"*. I Sagene sogn, hvor befolkningspresset var størst, var det fra før bare ett valglokale, på Lilleborg skole. Valgledelsen godkjente først Bjølsen skole som nytt valglokale, men ved en ny besiktelse i juni 1916, møtte inspektøren skolens tunge trapper opp til gymsalen i tredje etasje, noe som i følge han var *"temmelig uheldig"*. Effata bedehus ble fra da av sognets andre valglokale.

Forberedelser til valg

I en by som Oslo, som for lengst hadde passert en kvart million innbyggere, var det særlig manntallsarbeidet som bød på de store utfordringene. Tidsplaner og instruksjer ble utarbeidet for å være sikker på at man var i mål 42 dager før valgtinget, slik loven forlangte. Etter opprettelsen av folkeregisteret i 1906 ble dette brukt som manntallsgrunnlag. Folke-registeret var et relativt velsmurt apparat hvor man hadde orden i de enkelte manntallskortene. Hver enkelt person i manntallet måtte imidlertid sjekkes opp mot lovens stemmerettsbestemmelser: Om vedkommende ville være fylt 23 år på valgdagen, om han eller hun var norsk statsborger og hadde hatt fast bopel i byen i mer enn to år samt fem års sammengående opphold i landet.

Før 1934, da valgene i Oslo foregikk i desember, måtte manntallsarbeidet være avsluttet i midten av august for at tidsplanen skulle overholdes. Manntallene skulle jo mangfoldiggjøres, og dette ble gjort av private stenografbyråer med god gammel-dags skrivemaskin. Ved valget i 1928 snuste folke-registeret på muligheten for å trykke opp manntallet, men det ble vurdert som *"uforholdsmessig dyrt i forhold til maskinskrivning"*. *"Stenografbyrået"* fikk tilslag på sitt anbud. 150 000 navn ble skrevet inn i hundre eksemplarer av byrået til kroner 3,25 per side. Arbeidet tok en liten måned og kostet kommunen ni tusen kroner.

I 1931 var manntallet ferdig skrevet, heftet og etterkontrollert i slutten av oktober. Da gjensto godkjenningen i den såkalte *"manntallsnevnden"* som i Oslo var formannskapet. Etter denne formaliteten var manntallet klart til utlegging den 2. november. Fristen for å klage på manntallet ble satt til den 19. november. Samtidig kunne folk for første gang gå til urnene og forhåndsstemme dette året. Velgere som hadde forventet at de var utenriks valgdagen, hadde hatt sin sjanse til dette allerede fra 1. juni, men fra den 19. november kunne også velgere i byen innlevere forhåndsstemmer. Den 5. desember 1931 var forhåndsstemmevalget over, og to dager senere åpnet valgtinget i hovedstaden.

Valgapparat på skinner

"Sorteringen og Grovtellingen af Stemmesedlerne kunde endelig begynde kl. 6½. De store Blikboxer, hvor de 45,000 ordinære Stemmesedler opbevaredes, bragtes ind paa Valgstyrets store Langbord, hvor Medlemmerne snart saaes i travl Beskjæftigelse med at tage Sedlerne ud af Konvolutterne og sortere dem i otte forskjellige Grupper – "rene" og "blandede" Stemmesedler for hvert af de fire Partier. Ved Smaaborde omkring sad 11 Tællelag hvert paa to Mand. De fik saa de sorterede Bunker tilbragt, talte dem op i Pakker paa 50, og Pakkerne bragtes til Hovedlageret, hvor man kunde holde Regning

Avkrydserne måtte være svært påpasselige. Graden av nøyaktighet ble understreket i denne instruksjonen ved valget i 1916. (Original i Byarkivet)

Valgene medfører masse papirarbeid både for tellekorpset og for et stort antall partimedlemmer som gjør valgmaterieell klart til utsendelse, som her i Folkets Hus ved stortingsvalget i 1945. (Ukjent fotograf. Original i Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek. id 8204)

med Optellingens Fremgang." Slik skildret Morgenbladet optellingen "ringside" dagen etter valget i 1907, og lot seg imponere av den disiplin og nøyaktighet tellekorpset var underlagt.

Et par tiår senere var det utenkelig at en avis kunne få adgang til lokalene der stemmeopptellingen foregikk. Særlig etter kommunevalgloven i 1925 ble det fra departementets side gjort kraftige innstramninger på rutinene rundt valget. I et rundskriv fra Justisdepartementet før kommunevalget i 1928, ble det påpekt at flere kommuner ikke hadde fulgt de retningslinjer som loven bar bud om under valget i 1925. Valgting hadde blitt åpnet for sent fordi medlemmer av stemmestyret ikke hadde innfunnet seg, eller valglokaler hadde holdt åpent lengre enn lovlig i påvente av stemmegivere. Dessuten var det avdekket sviktende rutiner når det gjaldt forseglingen av stemmematerialet. Loven krevde forsegling med lakksegl før de ble fraktet til optellingslokalet. I noen tilfeller ble det bare brukt hyssing, og i andre tilfeller fikk den betrodde personen som skulle bringe pakken til valgstyret med seg segl som var brukt ved forseglingen.

Folkeregisteret tok påleggene fra departementet alvorlig og strammet grepet om administrasjonen i de ulike valgkretsene. Det ble utarbeidet kjøreplaner og rutiner som skulle sørge for at byens representanter ble valgt på lovlig vis.

Den gang som nå var man avhengig av et stort korps av valgfunksjonærer, både som skrankevakter, avkryssere og til optellingen av stemmene. I stor grad ble disse rekruttert blant kommunens egne

funksjonærer som fikk fri til å delta i arbeidet. De kommunale funksjonærene fikk imidlertid "konkurranse" fra en stadig voksende gruppe arbeidsledige funksjonærer da den økonomiske depresjonen var på sitt verste ved inngangen til 1930-tallet. I 1928 henvendte byens fattigstyre seg til rådmannen for de sosiale saker, Thorvald Klaveness, med en oppfordring om at arbeidsledige kontorfunksjonærer ble brukt som avkryssere i valglokalene og arbeidsledig ungdom som avlukkepassere.

En hovedgrunn til oppfordringen var at fattigvesenet selv ikke hadde noen funksjonærer å avse ved valget, fordi arbeidsmengden var overmåte stor som følge av de dårlige tidene. Men oppfordringen kom også fra de arbeidsløses egne rekker. I et brev fra Kontorfunktionærenes Forening til byens borgermester før valget i 1931, ble det påpekt at tretti prosent av de organiserte funksjonærene var uten arbeid. En *"liten ekstrajob vil derfor komme godt med for de som utvelges blant byens hundreder av ledige kontorfunksjonærer"*. Valgstyret fulgte oppfordringen og vedtok å bruke arbeidsledige som assistenter *"der det var forsvarlig"*.

Skjebnesvangre regnefeil

Det kritiske punkt ved et hvert valg var selve opptellingen. Arbeidet krevde en stor grad av nøyaktighet, samtidig som presset for å få lagt resultatet hurtigst mulig på bordet var stort. Selve opptellingen ble påbegynt dagen etter stemmegivningen og kunne gå ut i de sene nattetimer med håp om at resultatet var klart den påfølgende morgen.

Selve opptellingen var en komplisert affære. Hver enkelt kandidats stemmer ble ført inn i et stort antall oppgjørsbøker. Fra oppgjørsbøkene ble de enkelte kandidatenes stemmetall transportert til en samleliste. Så ble kandidatenes samlede stemmetall overført til et hovedsammendrag for hvert parti. Overføringen fra oppgjørsbøkene til samlelista foregikk ved at en assistent leste opp tallet fra oppgjørsboka, en førte tallet på samlelista og ytterligere en assistent kontrollerte at tallet ble skrevet riktig. Man foretok med andre ord et stort antall overføringer og summeringer, som tross all mulig nøyaktighet og forsiktighet bød på feilmuligheter.

I 1928 gikk det da også galt. Ved statistikernes kontrollprøver etter valgoppgjøret viste det seg at det manglet 405 stemmer på de oppsummerte listene for Arbeiderpartiet. Summeringen var foretatt på regnemaskin av to engasjerte damer fra ligningskontoret, som begge var *"ansett for å være særlig dyktige i dette arbeidet"*. Damene erkjente at tallene var deres, men at det *"omhandlede summeringsark ved en feil ikke (var) blitt kontrollsummert under det sterke press i den sene nattetime"*.

Ingen tvilte på damenes troverdighet i saken, men feilen ga konsekvenser for bystyrets sammen-

setning. En av Arbeiderpartiets kandidater fikk fire hundre stemmer for lite og rykket inn som representant nr. 29, og ikke som først oppgjort til varamann nr. 17. Selv om det bare var to Arbeiderparti-kandidater som måtte bytte plass, krevde Justisdepartementet, med loven i hånd, omvalg på formannskap, ordfører og viseordfører.

Valg av formannskap og ordfører ble gjort av det samlede bystyret og fikk ingen konsekvenser for den alminnelige velger. Men for å hindre at liknende feil ble gjort i fremtiden, og samtidig føre en strengere kontroll med tellerassistentene, ble det bestemt at hvert summeringsark skulle kvitteres med assistentens initialer, slik at man ved kontroll fikk brakt på det rene at arket virkelig var summert og av hvem.

Men det gikk galt igjen. Under valget i 1931 fikk en av Arbeiderpartiets kandidater 101 stemmer i stedet for 201 på ett av summeringsarkene, noe som betydde at han rettelig skulle være representant i stedet for varamann. Justisdepartementet underkjente valgoppgjøret først i mars 1932, og krevde enda en gang nytt valg på formannskap og ordfører. Vedtak som var fattet av bystyret i mellomtiden, ble imidlertid stående som godkjente, selv om bystyre og formannskap ikke hadde hatt den korrekte sammensetningen.

Det siste kommunevalget før krigen ble holdt i 1937. Aldri hadde det møtt så mange fram til valg i hovedstaden som ved dette valget. Nærmere 157 000 kvinner og menn avga sine stemmer. Interessen for kommunevalget gikk både København og Stock-

holm en høy gang, med henholdsvis tolv og åtte prosent høyere valgdeltakelse i Oslo enn i Stockholm (1935) og København (1937). Det store oppmøtet ved Oslo-valgene kan kanskje forklares ut fra den politiske situasjonen som hersket i byen. I København og Stockholm hadde sosialistene en overlegen stilling. Potensielle borgelige velgere uteble fordi resultatet var gitt på forhånd. I Oslo var den politiske knivingen mellom Arbeiderpartiet og Høyre derimot så jevn, at ikke noe var avgjort før siste stemme var talt opp. Eventuelle regnefeil fikk da også konsekvenser, som vi har sett. Men et stadig mer profesjonelt valgapparat i Oslo la likevel forholdene til rette for at alle skulle få, om ikke et godt valg, så i hvert fall et rettferdig et.

Kilder:

Utrykte (i Byarkivet):

Valgstyret i Kristiania, diverse protokoller med oversikt og status om manntallsarbeidet for perioden 1904-1916. Finansrådmannens arkiv, boks Db-0020 og boks Db-0265.

Trykte:

Særtrykk av statistisk månedsskrift "Kommunevalget i Oslo 1937"

Lov om kommunevalg av 10. juli 1925

Norges offisielle statistikk VIII. 186, "Kommunevalgene 1931"

Inst. O. VIII, 1931, Ot. prp. nr. 8 - 1931, "Innstilling fra lovkomiteen om forandring i kommunevalgloven"

Statistiske årbøker for Kristiania/Oslo 1901-1937

Statistikk vedkommende Kommunevalgene 1901 og delvis valgene 1898 utgitt av Justits- og Politidepartementet

Aviser:

Morgenbladet No. 692 1907

Morgenbladet 6/12-1907

Socialdemokraten 3/12-1907

Valgkonvolutter fra kommunevalget i 1916. Valgloven presiserte at det var kommunen selv som måtte skaffe slike, og forskjellige papirfirmaer sendte ut tilbud. (Originaler i Byarkivet)

Myrmenn var ikke fattiglus

Etter grunnloven av 1814 var det embedsmenn, borgere og gårdeiere i byene og embedsmenn og de som eide eller leide matrikulert grunn på landet som var stemmerettskvalifiserte. Loven satte imidlertid ikke noe minstemål for de eiendommene som ga stemmerett, og i tiden fram mot stemmerettsreformen i 1882 ble dette utnyttet for alt hva det var verdt.

Av Leif Thingsrud

Bakgrunnen for bestemmelsen om at alle som eide eller leide grunn på landet skulle kunne avlegge ed til grunnloven og få stemmerett, var at eiendommer på landet den gang med ytterst få unntak dreide seg om produksjonsenheter i landbruket eller protoindustri som teglverk og sag- eller møllebruk. Men i teorien kunne det bare være ei verdiløs myr langt inne i skogen. Og det var det noen som benyttet seg av. De stykket ut ei myr i ørsmå parseller som de solgte

eller bygslet til partifeller for en sum som ikke dekket stort mer enn selve skylddelingsforretningen.

Det var stort sett venstrefolk som benyttet seg av dette – i sin kamp for å ta makta fra embedsmennene. Indignerte høyrefolk kalte dem straks for myrmenn. Borgermesteren i Kristiania, Evald Rygh, brukte betegnelsen glatt når han i en liten protokoll listet opp de av byens innbyggere som hadde fått stemmerett på grunnlag av alle slags småeiendommer ute på landet.

Advokater, lærere og kunstnere

Protokollen har tittelen "Fortegnelse over Myrmænd, som efter 1ste Juni 1882 ere indførte i Christiania Mandtalsprotokol". Den viser at en del hadde prøvd å få stemmerett på grunnlag av myrparceller ved valget i 1879, men at de da ikke var blitt innført i manntallet. Ved valget i 1882, som var det siste før stemmerettsreformen, var de imidlertid kommet med. Det hadde også flere nye parselleiere samt personer som eide andre småeiendommer, sannsynligvis hytte-tomter. Og Rygh skjelnet ikke mellom myr eller setervoll.

I alt inneholder fortegnelsen 128 nummererte "myrmenn" samt 23 unummererte "stormyrmenn". Minst tre personer er innført to ganger, slik at antallet som hadde stemmerett på dette grunnlaget var noe lavere. Dessuten var det noe frafall underveis, i form av at folk flyttet eller tok borgerskap.

Tyve av de nummererte eiendommene, som lå på Grefsen, var kjøpt for fem kroner. Om andre står det at de hadde en skyld på tre, tolv eller fjorten skilling. Alle småparsellene på Grefsen og enkelte andre var kjøpt, de øvrige var bygslet for noen få år. I dag er alminnelig bygslingstid for hyttetomter gjerne tredve eller førti år. Her er de fleste kun bygslet for seks år – andre for ti eller femten. Dette kan tyde på at stemmeretten var en viktigere drivkraft enn hytteplanene for de som bygslet disse tomtene. Mange lå dessuten langt fra Kristiania. I noen tilfeller synes det klart at dette er heimegarden til han som bygsler, men i langt flere tilfeller dreier det seg om steder

Evald Rygh var borgermester i Kristiania fra 1880 til 1889, deretter finansminister i Emil Stangs høyre-regjering. (Ukjent fotograf. Eksemplar i Byarkivet A:10001/U002/005)

No.	Navn.	Eiendomsforhold.		Anmerking.
		Daat.	Hvot.	
6.	Fjeldstad, Ole Johnsen	1879 Aug. 21.	Urentet	Konvales. tross af Torsionen det 92 E 34. Sideveie en Aker af Grefsen i Aker. Bygget Skjoldvort. Kjøbsinn No 5. m.
7.	Garborg, Arne	1879 Sept. 23	Ne	Urentet. Side af Parcel det 92 E 42. Grefsen i Aker. Bygget Skjoldvort. Kjøbsinn No 5. m.

hvor det, etterhvert som jernbanen kom, skulle bli svært så populært å få seg ei hytte. Betegnelsen "myrmenn" er med andre ord tøynd noe langt av borgermesteren her, men muligens er det gjort bevisst, da man anså disse hyttetomteierne for å være uverdige til stemmeretten etter grunnlovens intensjoner.

De 125 "myrmennene" i fortegnelsen har følgende sammensetning: fire advokater, ti andre jurister, seks filologer – deriblant den kjente geografen Amund Helland, en skoleinspektør, ti lærere, en teolog, to ingeniører, en konservator, en lege, en provisor, en stipendiat, tre redaktører, en statsrevisor, fem kunstnere – deriblant Karl Edv. Diriks og Fritz Thaulow, organisten Johs. Haarklou, tredve håndverkere, seksten arbeidere, en formann, en serjant, en vedhandler, en grosserer, fem ansatte innen handelen, en maskinmester, to kontorister, en emigrasjonsagent, en inspektør, en landmåler, en bordskriver, en kasserer, en meierimester, en assistent ved navn Arne Garborg – senere kjent som forfatter – og en som bare står oppført som "grundeier".

Det akademiske innslaget er tydelig her, likeså innslaget av håndverkere og håndverksarbeidere. Disse "myrmennene" representerte altså et bredt sosialt spekter, men de fleste var langt fra fattigfolk. Sosialt sto de fullt på høyde med mange av bøndene og småborgerne som fikk stemmerett uten problemer. Langt de fleste utnyttet nok uten tvil dette smuttullet i loven for å sikre seg stemmerett, mens andre kanskje bare var godt bemidlede folk som hadde ei tomt de skulle bygge et landsted eller ei hytte på. Og så oppdaget de at denne faktisk kunne gi dem stemmerett – noe de begjærlig grep.

Yrkessammensetningen av disse "myrmennene" viser med all tydelighet at stemmerettsreglene var

fullstendig foreldede. Hensikten hadde vært å begrense retten til dem som hadde en selvstendig økonomisk stilling og å holde handels- og håndverksvenner, rene arbeidsfolk og annet tjenerskap utenfor. Intensjonen hadde neppe vært at en universitetsutdannet lærer i fast, sikker stilling skulle stå utenfor, mens en fattig skomaker eller småhandler skulle få stemme. Men i 1814 var lærerne stort sett sosialt deklasserte omgangsskolelærere eller unge kandidater som var huslærere mens de ventet på et embede. Funksjonærer fantes knapt, annet enn noen unge skrivere. De ble regnet som en slags tjenerskap, som straks ville få et eller annet embede eller kunne ta borgerskap. Dannelsen av den kommunale sektoren – etter innføringen av formannskapslovene i 1837 – virket også inn her. I Kristiania var det bare borgermesteren, de to rådmennene og stadsfysikus som hadde embeder innenfor den kommunale sektoren. Alle i tekniske stillinger og i skoleverket var rene kommunale funksjonærer og altså uten stemmerett.

De få som i 1814 hadde det man senere kalte "frie yrker", så som advokater eller leger, var som regel embedsmenn eller så ble de straks så formuende at de kunne kjøpe seg en bygård og få stemmerett på grunnlag av den. Denne situasjonen skulle også endre seg, da en stadig mindre del av disse skulle ende som embedsmenn. Leiegårder – også for bedrestilte – ble dessuten vanlige i byene, slik at færre fikk stemmerett som gårdeiere.

Myr i Aker og hyttetomter i Hallingdal

Av de 125 eiendommene disse "myrmennene" fra Kristiania eide, var 24 ørsmå parseller av eiendommen Myrerhaugen lengst nord på Grefsen. Her ble det skilt ut to hundre slike parseller, og ifølge lokal-

Arne Garborg var blant de første som kjøpte noen kvadratmetre myr for å skaffe seg stemmerett. Ifølge myrmannsprotokollen avla han ed til grunnloven 23. september 1879. (Original i Byarkivet)

historikeren Harry Lagert, skal disse ha ligget i myra omkring Småvannene ovenfor Langsetløkka. Syv eiendommer til var spredt rundt omkring i resten av Aker. Blant disse var Fritz Thaulows festetomt på familieeiendommen Volvat. De øvrige eiendommene befant seg i en rekke forskjellige kommuner: Elleve i Ål, ti i "Næs" – de fleste av disse på Devegge, så det må være Nes i Hallingdal og ikke Nes på Romerike det dreier seg om – ti på Gol, syv i Trysil, fem på Eidsvoll, fem i Bærum og Vanse, fire i Hol, tre i Eidskog, Åmot og Norderhov, to på Stadt, i Ås og Asker, og en i hver av kommunene Askim, Borre, Elverum, Enebakk, Fjære, Idd, Røros, Skedsmo og Skodje. Den siste hadde det opplysende navnet Stemmerettsholm. Kommunenavnet er innført i de fleste tilfellene, men ikke ved alle, så tre av eiendommene lar seg ikke umiddelbart plassere.

For de 23 "Stormyrs-Mænd" som er innført, har protokollen ikke noen opplysninger om hvor myra ligger. Protokollen oppgir bare parsellnumre, og disse har løpenumre opp til 357, slik at dette helt klart dreier seg om virkelige "myrmenn", og at det er

samme myra de har en part i. Navnet Stormyr eller Stormyra forekommer mange steder i Oslomarka, men det er bare kjent at det skal ha vært utparsellering i én av disse, nemlig Stormyra ved Oppsalsetra i Lier. 1888-matrikkelen har imidlertid ingen opplysninger om denne utparselleringen, så det må ha vært festetomter her – i motsetning til ved Småvannene. Yrkesmessig fordeler stormyrmennene seg slik: ni arbeidere, åtte håndverkere, tre bestillingsmenn, en agent, en restauratør og en sersjant. Det proletære preget er altså adskilig klarere her enn for myrmennene på Grefsen og de som bygslet ei tomt.

Kilder:

Utrykte (i Byarkivet):

Fortegnelse over myrmenn 1882

Trykte:

Fortegnelse over alle matrikulerte eiendommer og deres skyld, 1888.

H. O. Christopheren og Trond A. Svensson: *Marka fra A til Å*, Oslo 1985

Ved Småvannene ovenfor Langsetløkka fikk blant annet Arne Garborg stemmerett på grunnlag av noen kvadratmetre med starr, pors, bukkeblad og multer.
(Foto: Bård Alsvik)

Valgprotokoller og stemmerettsmanntall

Arkivene etter kommunens valgadministrasjon

Administrasjon av valg skaper mye papir. Bunkene av forskjellige stemmesedler er det folk flest tenker på, men de utgjør bare en liten del av de offisielle dokumentene. Stemmesedlene og det meste av det andre valgmateriellet havner i forbrenningsoven etter at valgperioden er over, men noe skal bevares for alltid. Dette havner dels i Byarkivet, dels i statlige arkiver, og det kan brukes til mer enn å studere forlenget avholdte valg.

Av Leif Thingsrud

Hva som skal bevares av valgmaterieell er fastsatt i valglovene. Den siste er fra 1. mars 1985 og slår fast at stemmesedler og oppgjørslister skal makuleres ved brenning når valgperioden er utløpt. For oppgjørslistene gjelder et forbehold om at totalresultatene for hver stemmekrets skal være protokollert. Avkrysningsmanntall lever dobbelt så lenge. De skal brennes etter åtte år. Ubrukte manntallskopier må ikke brennes, men siden de i dag bare er en slags utskrift av folkeregistret, er det heller ikke noe behov for å bevare disse.

Tidligere lovgivning var annerledes, og før 1946 fantes det heller ikke folkeregister i alle kommuner. Kommunaldepartementet har derfor i et brev av 8. januar 1975 presisert at pålegget om å makulere avkrysningsmanntall bare gjelder manntall fra etter 1948. Eldre manntall skal dermed bevares i henhold til Forskrift om offentlige arkiv av 11. desember 1998 § 3-20 pkt. a).

Opptellingsresultater, godkjenning av valglistene og avgjørelser i klagesaker om innføring eller strykning i manntallene finnes i protokollene til valgstyret og stemmestyrene. Disse skal bevares. I Oslo er det også valgstyrepotokoller for det meste bevart, mens stemmestyrepotokoller i stor grad er kassert. For perioden før 1948 er også en mengde manntall bevart, stort sett i form av ubrukne kopier.

Omfattende manntallsadministrasjon

Manntallsarbeidet lå opprinnelig under ansvarsområdet til byenes magistrater, og dette ble i Kristiania etterhvert et omfattende arbeid som ble ledet av en manntallsfullmektig. Det viste seg imidlertid vanske-

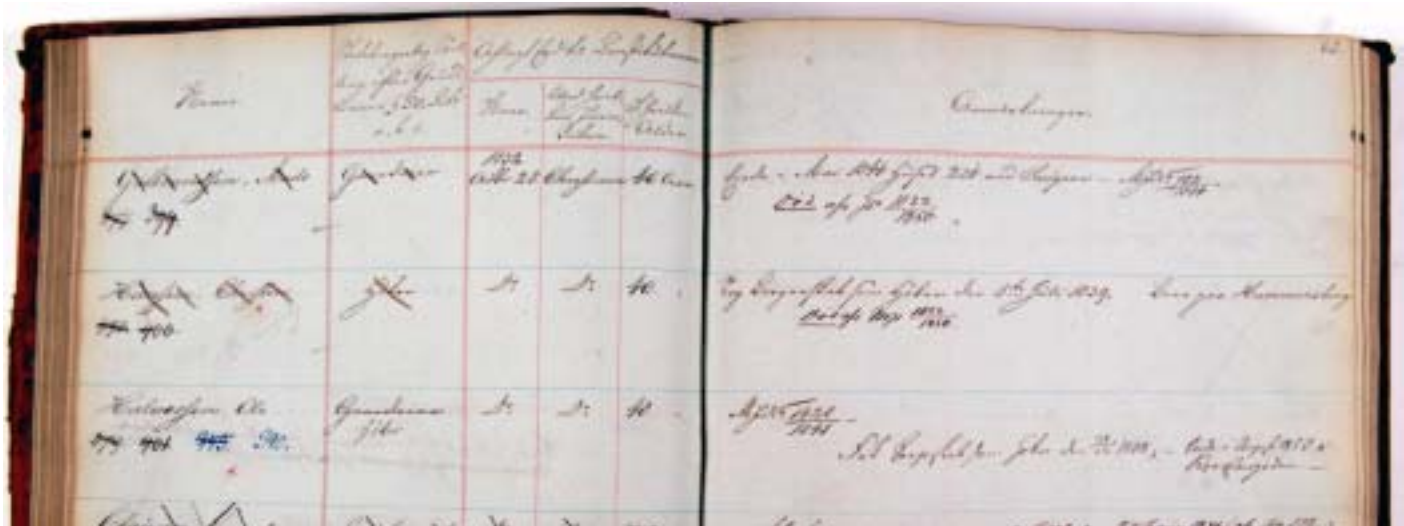
lig å holde manntallene ajour, og etter innføringen av alminnelig stemmerett ble det nærmest umulig. I 1900 ble det innført et system hvor flere manntallsfullmektiger "gikk opp" byen før hvert manntallsopptak. Heller ikke dette gjorde det mulig "... at istandbringe et tilstrækkelig paalidelig og nøiaktig mandtal", slik det står skrevet i den kommunale forvaltningsberetningen.

Forskjellige manntall ble utarbeidet til en rekke formål og av flere av kommunens virksomheter. Sjefen for Kristiania kommunes statistiske kontor, G. Amneus, ble derfor pålagt å lage en utredning over situasjonen. Han regnet i sin rapport opp åtte forskjellige manntall, som ble utarbeidet ved de tre magistratsavdelingene, ligningsvesenet og politiet. Blant disse fantes ligningsmanntall, de kommunale folketellingene og valgmanntallene for stortingsvalg, kommunevalg og samlagsavstemmingene.

Utredningen ledet til opprettelsen av Kristiania kommunale folkeregister, som det første i landet. Det var operativt fra årsskiftet 1905/06, og alt manntallsarbeid ble da samlet der. Etter at folkeregistret ble overtatt av staten, bestemte kommunen at den ville beholde valgarbeidet, og i 1971 ble dette pålagt kemneren. I 1976 ble dette overført til et nyopprettet valgsekretariat tilknyttet Finansrådmannens kontor, og ved byrådsreformen ti år senere ble dette overført til Bystyrets sekretariat.

Manntall i lange rekker

Antallet stemmeberettigede borgere i Kristiania var inntil 1882 så beskjedent at manntallet bare ble ført i form av en enkelt manntallsbok. De stemmerettskvalifiserte som avla ed til grunnloven straks etter 1814 ble da ført inn i boka i alfabetisk orden. De

Det tredje bindet med stemmerettsmannfall var i bruk ved valgene fra 1844 til 1853. De stemmeberettigede ble nummerert på nytt for hvert valg og strøket når de døde, flyttet eller gikk konkurs. (Original i Byarkivet)

som kom til etter dette ble ført inn kronologisk under etternavnets forbokstav. Når noen døde, flyttet fra byen eller mistet stemmeretten ble de strøket. Foran hvert valg var det gjerne et lite rush av nye velgere, og etter valget i 1826 var boka nærmest skrevet ut. Man overførte derfor de som fortsatt var stemmeberettigede til en ny og tykkere bok i 1829, og denne var tilstrekkelig til 1844. Ytterligere fire bind dekker de neste snaut førti år.

Det eldste manntallet inneholder kun personens navn og yrke, mens de senere også oppgir dato og sted for edsavleggelsen og hvor gammel mannen var ved det tidspunktet. Disse opplysningene er imidlertid ikke innført for de som er overført fra det eldste manntallet. I en merknadsrubrikk er årsaken til eventuell strykning oppgitt. Dette kunne være at man døde eller flyttet fra byen, men også at man sa opp sitt borgerskap, ble straffedømt eller gikk konkurs. Dermed var man ikke lenger stemmerettskvalifisert, og stemmeretten falt bort.

Grunnloven fastsatte at stemmeberettigede i byene var embedsmenn, de som hadde løst borgerbrev som handels-, håndverks-, skipper- eller høkerborger samt eiendomsbesittere. Tanken bak disse bestemmelsene var at alle som var økonomisk selvstendige skulle ha anledning til å stemme, mens tjenere og andre avhengige personer ikke kunne tilstå dette. For de som fikk stemmerett på grunnlag av borgerbrev vil ofte datoen da dette ble meddelt stå i merknadsrubrikken, og fra 1860 ble det også vanlig å føre inn mannens adresse her.

Stemmerettsreglene virket etter hvert ganske urimelige. På landet, hvor jord var rimelig, ble det utparsellert verdiløse myrer i små teiger som ga eieren stemmerett. På en annen side hadde det siden 1814 blitt dannet en ny samfunnsklasse, funksjonærene, og de fleste fant det urimelig at disse, sammen med verkstedsformenn og lærere, ikke skulle kunne få stemmerett uten å kjøpe ei stripe av ei myr i Maridalen eller ei hyttetomt i Hallingdal.

Stemmerettsreformen i 1884 knyttet stemmerettskvalifikasjon til inntekt ved skatteliggingen. Minstebeløpet ble satt høyere i byene enn på landet, hvor leveomkostningene gjennomgående var lavere, og i alle fall mulighetene for noen skattefrie biinntekter i form av hagebruk, bærplukking og fiske var større. Denne reformen mangedoblet velgerkorpset. Takket være lønnsøkning i årene som fulgte, kom også store deler av arbeiderklassen etterhvert over streken. I 1896 bestemte en ny lov at alle som betalte direkte skatt til stat og kommune skulle få kommunal stemmerett. I Kristiania medførte dette alene en økning av velgerkorpset på drøyt ni hundre personer. Innføringen av alminnelig stemmerett i 1898 var dermed ingen revolusjon, men den slo fast et viktig demokratisk prinsipp.

Manntallsprotokollene illustrerer tydelig denne veksten i velgerkorpset. For stortingsvalget i 1882 og kommunevalget i -84 fyller manntallet to bind. Men det var nå blitt alfabetisk, noe som avspeiler den nye tid hvor velgerne kom og gikk under valgtinget i stedet for å måtte møte opp og avgi sin stemme når man ble ropt opp. For de som sto langt bak i manntallet hadde det betydd timers kjedsomelig venting. Manntallet for 1885 er på åtte bind, 1897-manntallet på hele tretten.

Innføringen av alminnelig stemmerett for menn i 1898 og kommunal stemmerett for kvinner med egen inntekt eller formue i 1900 medførte et økt velgerkorps. Men en annen lovendring var vel så viktig. I 1900 forsvant bestemmelsen om at man måtte avlegge ed til grunnloven for å få stemmerett, og det medførte at en mye større andel av befolkningen tok del i valgene. Ved kommunevalget i 1901 ble de stemmeberettigede derfor delt i tolv kretser, og valgting ble holdt et sted i hver krets. De fleste kretsene tilsvarte en menighet, men de minste menighetene ble slått sammen med en nabomenighet. Tidligere hadde man bare hatt ett eneste valglokale, som i mer enn femti år hadde vært Børssalen, men

som omkring 1890 var Ynglingeforeningens festlokale i Møllergata 1 og siden 1894 gymnastikksalen på Akershus festning.

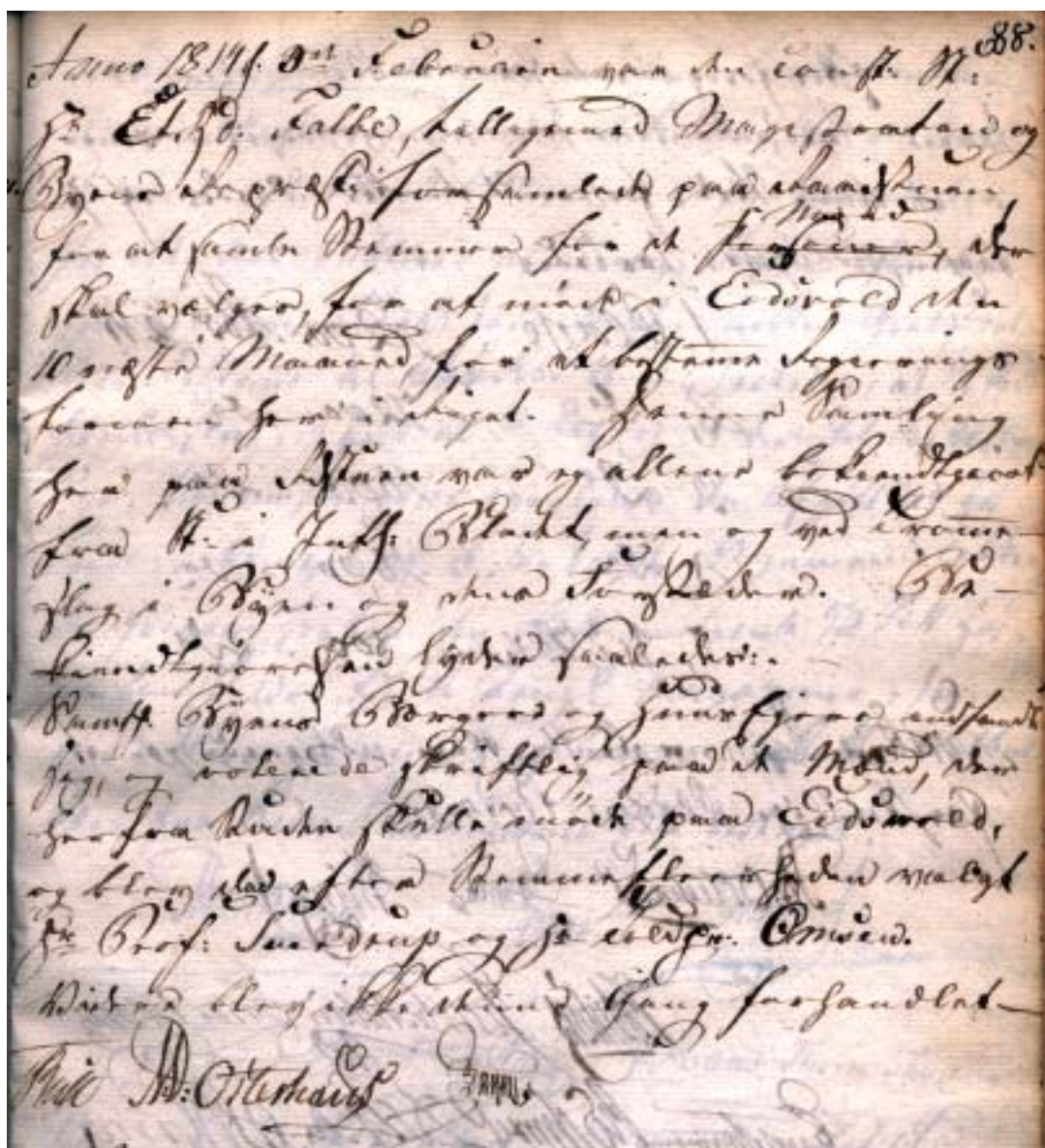
Den kommunale stemmeretten for en del kvinner kom til anvendelse første gang i 1901, men alle byens kvinner over 25 hadde kunnet gå til urnene allerede i 1899, da det var folkeavstemning over innføringen av kommunalt brennevinssamlag.

Opplysningene i manntallene er stort sett uforandret fram til 1899, bortsett fra at det etter valgreformene i 1884 ofte står henvisninger til skattekategoriene i merknadsrubrikkene. Innføringen av alminnelig stemmerett medførte imidlertid at manntallene kunne forenkles, og fra 1900 er disse ordnet etter de stemmerettiges adresse og inneholder kun velgernes navn, fødselsår og yrke. Det ble laget ett hefte pr. valgkrets, og en årgang med valgmanntall utgjør dermed omlag en tredjels meter i arkivet. Etter hvert som folketallet økte, og man også valgte å bruke enklere papir, økte volumet til en snau meter pr. årgang.

Fra 1880-tallet ble det også vanlig med trykte utskifter av manntallet. I Kristiania finnes manntallene fra 1882 til 1915 trykt, men senere gikk man over til enklere former for mangfoldiggjøring. I Aker ble manntallene trykt ved alle valg fra og med 1912. Til sammen utgjør de forskjellige seriene valgmanntall i Byarkivet ca. syv hyllemeter i magistratsarkivet, og ti meter i folkeregistrets arkiv.

Stort antall protokollserier

Valgstyret i Kristiania, senere Oslo, førte en alminnelig møtebok for kommunevalg fra 1837 til 1967. Hele perioden dekkes av bare to bind. I begynnelsen inneholder disse stort sett bare valgoppgjør. Fra 1904 refereres vedtak om valglokaler, men først i 1925 refereres for første gang møter i valgstyret i forkant av valget. Her fastsettes valgtinget, stemmestyret oppnevnes og en del praktiske ting i forbindelse med valget avgjøres. Senere kommer også avgjørelser om innføring i manntallet og godkjenning av valglisten.

Professor Georg Sverdrup og sakfører Christopher Frimann Omsen var Kristianias representanter på Eidsvoll i 1814. Valget fant sted i Rådhuset 3. februar, og "samtl. Byens Borgere og Huuseiere indfandt sig", står det i Magistratens forhandlingsprotokoll. (Original i Byarkivet)

Etter 1967 er protokollene sendt til Fylkesmannen for godkjenning, og kommunen selv har bare kopier. Valgstyreprotokollene fra kommunestyrevalgene i 1983 og -87, som finnes i Byarkivet er slike duplikater, hvor kun valgstyreformannens eller sekretærens underskrift er original. Også stemmestyreprotokollene er sendt inn til Fylkesmannen. For 1975-valget finnes en kopi i Byarkivet, ellers har kommunen ikke bevart noe.

Fra Aker er det bevart en protokoll for godkjenning av forfallsstemmer fra 1900 til 1915, hvor også forhåndsstemmegivingen i 1926 ble ført inn. Ellers finnes det en del protokoller fra stemmestyre og manntallsnemnder fra ca. 1917 til 1937. Dette materialet er imidlertid ikke ferdig katalogisert i Byarkivet, slik at det er vanskelig å få full oversikt.

For stortingsvalgene finnes de første valgtingene i Kristiania protokollert i magistratens alminnelige forhandlingsprotokoller, og for perioden 1829 til 1903 i en egen protokoll som ble ført ved magistratens kontor. Valget var indirekte. Valgtinget valgte bare valgmenn eller delegater til et valgmøte, vanligvis benevnt distriktsforsamlingen, hvor selve valget på stortingsrepresentanter fant sted. Selve protokollen fra et slikt valgmøte er på bare to sider, men siden såvel magistraten som samtlige valgmenn skulle underskrive den, ble det etterhvert flere sider. Antallet valgmenn skulle nemlig være en pr. påbegynte femti stemmeberettigede, og i en by med voldsom folkevekst medførte dette selvsagt at antallet steg

kraftig. Utvidelsen av stemmeretten i 1884 gjorde jo også sitt. I 1829 var det seksten valgmenn, i 1903 896, hvorav 815 møtte.

Senere protokoller befinner seg i Stortingsarkivet, idet Stortinget selv avgjør de valgte representantenes fullmakter. For valgene i 1973 til 1985 finnes det imidlertid også "valgbøker" – forhandlingsprotokoller fra valgstyret – i Byarkivet, men disse bærer tydelig preg av å være duplikater på samme måte som kommunevalgprotokollene. Protokoller vedrørende stortingsvalg i Aker finnes ikke i Byarkivet.

I tillegg til stortings- og kommunevalg ble det tidligere også holdt andre valg. Forliksrådene ble valgt fram til 1925, og det er bevart en boks med protokoller og dokumenter i forbindelse med disse valgene. I 1919, 1922 og 1925 ble det også holdt direkte valg på skolestyre i hver skolekrets. Her finnes det også en del bevarte protokoller.

Kilder:

Utrykte i Byarkivet:

Kristiania magistrats arkiv og katalog over denne
Oslo folkeregisters arkiv vedr. valgadministrasjon
Formannskapets arkiv

Trykte:

Kristiania kommune 1887-1911

Bernt H. Lund: *Beretning om Oslo kommune for årene 1948-1986*, Oslo 2000

Kristiania kommunes akstykker: Dokument 39/1902

Riksarkivarens retningslinjer for arkivbegrensning og kassasjon i kommunale arkiv
Arkivlova med forskrifter

Valgmansmøte i Kristiania i 1903, siste gang Stortinget ble valgt gjennom indirekte valg – og det største partiet fikk alle mandatene. (Foto: Conrad M. Bringe. Original i Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek id 3647)

Personopplysningsloven og Noark-systemer: Meldeplikt eller konsesjonsplikt?

Personopplysningsloven stiller store krav til offentlige organers behandling av arkiv. Loven trådte i kraft 01.01.2003. Et spørsmål Byarkivet har fått fra flere virksomheter, er om den behandling av personopplysninger som skjer ved bruk av dokumentbehandlingssystemet DocuLive eller Jass/Ephorte utløser konsesjonsplikt eller meldeplikt i henhold til personopplysningsloven.

Av Tore Somdal-Åmodt

I et dokumentbehandlingssystem i et offentlig organ behandles personopplysninger som berører alle deler av en virksomhet. Systemene er virksomhetenes hovedhjelpemidler i behandlingen av opplysninger i forbindelse med administrasjon, drift, personalforvaltning og myndighetsutøvelse med mer. Det er ikke til å unngå at det i systemet vil bli journalført, behandlet og arkivert opplysninger som både er taushetsbelagt etter forvaltningsloven og/eller å regne som sensitive etter personopplysningsloven.

Et naturlig spørsmål blir deretter om denne behandlingen er konsesjonspliktig i henhold til personopplysningsloven § 33. Byarkivet har i sin tenkning rundt dette spørsmålet lagt til grunn at personopplysningsloven § 33 fjerde ledd, sammenholdt med arkivloven § 6 angir at denne særskilte behandlingen ikke er konsesjonspliktig, men like fullt meldepliktig etter personopplysningsloven § 31.

En instans som skal ta stilling i slike spørsmål er Datatilsynet, som håndhever loven. Byarkivet forela problemstillingen i brev til tilsynet, datert 21.11.2002 og vi fikk klart svar den 30.01.2003: *"Datatilsynet er enig i denne tolkning som Byarkivet har gjort av personopplysningsloven § 33. Den behandling Byarkivet gjør er således meldepliktig etter § 31"*.

Behandling av personopplysninger i et dokumentbehandlingssystem utløser dermed meldeplikt i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen er ikke konsesjonspliktig i medhold av person-

opplysningsloven § 33, selv om det i dokumentbehandlingssystemet også blir behandlet opplysninger som er å regne som sensitive etter personopplysningsloven § 8.

Offentlige organer/private institusjoner

Merk at ovennevnte tolkning av personopplysningsloven § 33 sammenholdt med arkivloven § 6 gjelder

offentlige organer. Tolkningen og resultatet av denne kan ikke automatisk anvendes på aksjeselskaper, stiftelser eller andre private rettssubjekter. Disse skal etter hovedregelen søke konsesjon ved en tilsvarende bruk av personopplysninger, med mindre det private rettssubjektet utelukkende behandler sensitive personopplysninger som er avgitt uoppfordret. Se personopplysningslov-

en § 33 første ledd, annen setning.

Meldeplikt/konsesjonsplikt/andre plikter

Viktigere enn meldeplikt og konsesjonsplikt alene er de forberedelser et offentlig organ må gjennom før en behandling meldes eller underlegges konsesjons-søknad til Datatilsynet.

Enhver behandling av personopplysninger må skje i overensstemmelse med personopplysningslovens alminnelige regler i kapittel II. Vilkårene for å behandle personopplysninger følger av § 8. Vilkårene for å behandle sensitive opplysninger er regulert i § 9, samtidig som § 8 også skal gjelde. Ytterligere grunnkrav til behandling av personopplysninger følger av § 11 og krav til informasjonssikkerhet og internkontroll følger av §§ 13 og 14.

Foto: Kjetil Mortensen

Arkivfag i hefte og på nett

Tidsskriftet Arkivråd, som utgis av Norsk arkivråd, kom ut med sitt første nummer i desember 1962. Dette var det første norske arkivfaglige bladet. Mye har åpenbart skjedd på tidsskriftfronten siden den gang, både når det gjelder utvalg, tema og layout. De siste ti årene har dessuten tallet på Internettsider med arkivrelatert innhold formelig eksplodert. I Oslo kommune kjenner de fleste til Tobias og til www.bar.oslo.kommune.no. Hva finnes ellers av nettsteder og tidsskrifter? Og trenger vi begge deler?

Av Morten Brøten

Flere solide tidsskrift og nettsteder finnes for kommunesektoren. Ett av dem er *Arkheion* som er et informasjonsblad for de interkommunale arkivene i Norge. Til tross for sin relativt unge alder (første nummer gikk i trykken sommeren 1997), har bladet rukket å bli en tungveker innen kommunal arkivsektor. I tillegg er bladet visuelt sett blitt en perle. De siste numrene kan lastes ned fra IKA-Kongsbergs nettsteder, www.ikakongsberg.no.

Et annet arkivfaglig tidsskrift for kommunal sektor er *Bevares*. Bevares utgis av Kommunalt Arkivfaglig Forum (KAF) og kommer vanligvis ut med fire numre i året. Bladet er et medlemsblad og inneholder referater fra KAF-seminarer og annen nyttig informasjon for arkivfolk i kommune og fylkeskommune. KAF har også egne nettsider, se www.kaforum.no. Hvis man ønsker å melde seg inn i KAF kan man gjøre det herfra.

Fylkene Oppland, Hordaland og Sogn og Fjordane har opprettet såkalte arkivnett i sine fylker. Disse nettstedene presenterer arkivkilder fra de respektive fylkene eller gir henvisning til andre nettsteder som har slik informasjon. Se for eksempel de meget gode sidene til Arkivnett i Oppland www.arkivnett.ol.no.

Fylkesarkivet i Sogn og Fjordane, www.sffarkiv.no, er en av de som har vært lengst på nett i arkiv-Norge. Her kan man finne noe informasjon knyttet til arkivdanning, men hovedfokus er historiske arkiver og

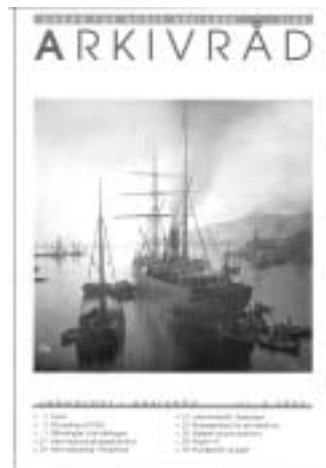
kildebruk. Bergen byarkiv har også svært severdige sider, blant annet finner man en del interessante arkivfaglige artikler og foredrag her. Er du interessert i Bergenshistorie, anbefales det å gå inn på oppslagsverket *<ov>* som stod ferdig i april i år. *<ov>* er en guide og en oversikt over arkivinformasjon som finnes i Bergen byarkiv og Lokalhistorisk arkiv i Bergen. Hvis du vil kikke på Bergen byarkivs nettsider, klikk deg inn på www.bergen.kommune.no/byarkivet.

Nasjonalt

Arkivråd skulle helt fra starten av være et fagblad innen arkiv, med omtaler av teknisk utstyr og løsninger. De første tiårene var tidvis tunge, men fra 1990 begynte en ny giv og *Arkivråd* er i dag trolig det viktigste tidsskriftet innen arkiv- og dokumentbehandling i Norge. Det sterke fokuset på moderne arkivdanning med nyttige eksempler fra offentlig forvaltning har gjort bladet populært både blant arkivskapende personale i såvel offentlige som private

virksomheter og blant ansatte i arkivinstitusjonene. Bladet kommer ut fire ganger i året, har et opplag på 1250 eksemplarer og er kjent for sine illustrasjoner laget av norske kunstnere.

Norsk arkivråd har også markert seg på Internett, se www.arkivrad.no. Sidene er informative, oppdaterte og ujalte. Spesielt positivt er diskusjonsforumet, hvor man kan stille spørsmål, ta opp ulike arkivrelaterte emner eller bare ta en kikk for å lære. Og jo flere som benytter seg av forumet jo bedre blir det. Anbefales!

Et annet arkivfaglig tidsskrift med lang fartstid er *Arkivmagasinet*. Bladet utgis av Riksarkivet og kom for første gang ut i 1987. Temaene er ofte knyttet til avlevering, ordningsarbeid og formidling av arkiver i Arkivverket, dvs. Riksarkivet og statsarkivene. Arkivmagasinet kan også inneholde artikler som omhandler arkivdanning, men bladet retter seg mer mot depot-sida enn mot arkivskapersida. For-sideillustrasjonene kan imidlertid få en vårslepp arkivar i godt humør, uansett hvilken side vedkommende tilhører.

Det norske Arkivverkets Internettssider, www.riksarkivet.no, fremstod i fjor sommer i helt ny drakt, med endret layout og etter hvert kraftig utvidet informasjonsmengde. Riksarkivet og alle statsarkivene var dermed samlet under samme "web-tak". Enten man arbeider med arkivdanning, historiske arkiver eller slektsgranskning, kan dette være stedet å begynne – her finner man nemlig det meste.

Tilhører man førstnevnte yrkesgruppe anbefales det å gå inn på menyen "Arkivfag og lovverk". Her får man presentert – litt sleivete sagt – det som er verdt å vite om lover og forskrifter for arkivarbeid, elektronisk arkivering – herunder Noark-4 standarden, og ulike krav og standarder som er gjeldende. Selv om noe tekst fortsatt mangler under noen av sidene, er disse web-sidene et must for alle som jobber med arkiv eller bare er interessert i fagfeltet.

Internett-jungelen er stor og farlig (les: muse-arm). Det kan derfor være lurt med en inngangsport hvor man raskt kan få en oversikt over landskapet. Arkivnett Norge, www.arkivnett.no, som driftes av ABM-utvikling, er en slik portal. Nettstedet er et nasjonalt knutepunkt for alle typer arkivinformatjon og skal sluse brukerne videre hvor de kan finne den informasjonen de søker. Du kan likeså godt lagre Internettssiden i dine "favoritter" først som sist, eller hva med Arkivnett som åpningsside på PC-en?

Internasjonalt

I tillegg til Arkivmagasinet utgir Arkivverket i samarbeid med de øvrige arkivverkene i Norden tidsskriftet *Nordisk Arkivnyt*. Innholdsmessig er det ment at Nordisk Arkivnyt mer skal være et nyhetsorgan enn et rent faglig magasin. Her finner en artikler om prosjekter og erfaringer som kan være til nytte for ansatte i de nordiske arkivverkene.

Statens Arkiver, det danske arkivverket, utgir en gang i året tidsskriftet *Arkiv – tidsskrift for arkivforvaltning og arkivteknikk*. Tidsskriftet er – som det står på internettssiden – "et forum for debat

og udveksling af erfaringer om den elektroniske arkivdannelses problemer; praksis, teori og nye metoder". Bladets hovedfokus er med andre ord elektroniske arkiver, og temaene er som oftest også relevante for oss her hjemme. Tidsskriftet Arkiv anbefales for alle som jobber med og interesserer seg for elektronisk arkiv- og dokumentbehandling, det samme med Statens arkivers hjemmeside www.sa.dk.

De som ønsker å heve blikket ytterligere ut over Norges grenser, kan avlegge www.ica.org et besøk. Dette er nettstedet til International Council on Archives (ICA) som er en internasjonal organisasjon innen arkivfaget. ICA har bl.a. utarbeidet *Code of Ethics*, som i sin tur dannet grunnlaget for Riksarkivarens *Yrkesetiske retningslinjer for arkivarer* her hjemme. Internettssidene til ICA samt tidsskriftet *Comma* som ICA utgir,

er i hovedsak rettet mot arkivverk og arkivmyndigheter i de forskjellige land. Hvis man ønsker å skaffe seg oversikt over hva som finnes av arkivsider rundt om i verden, kan Unescos Internettportal portal.unesco.org/ci være et nyttig sted å besøke. Klikk deg inn på Communication and Information, deretter Archives Portal, og vips kan du søke i arkivinformatjon fra alle verdens hjørner.

Internett er uten tvil mulighetenes sted, men ønsker du å kose deg med den nyeste artikkelen til Bjørn Bering, er papirutgaven av Tobias kanskje å foretrekke? Det ville i hvertfall den danske forfatteren Ivan Malinowski ha syntes:

BOGEN er langsom:

det tar en evighet

at fælde skoven, koge og valse papiret.

Med meget møje blir teksten skrevet,

sat og trykt og indbundet.

At lese den krevet tid, at forstå den

til tider endnu mer. Jeg forsvarer bogen:

den langsomme sandhed opvejer ikke så

få hurtige halvløgne.

Solid og lekkert om Solemskogen

Kan det være mening i å gi ut en gjennomillustrert praktbok på halvannet hundre sider om ei karrig lita grend inne på skogen med snaut to hundre sjeler? Anne Sætrens bok om Solemskogen viser oss at svaret må bli et rungende "ja".

For hundre år siden stykket brukseier Anton Tschudi opp sin eiendom Solemskogen i 274 parseller. 153 av disse ble solgt før kommunen grep inn. Kjøperne var dels folk som ønsket en sportshytte eller sommerbolig, dels folk som ville bosette seg fast inne i marka. Problemet var bare at stedet lå bare en halv til én kilometer fra Maridalsvannet, og all drenering fra området fulgte bekkene rett ut i byens viktigste drikkevannsreservoar.

I dag er kun 49 parseller fortsatt på private hender. Resten har Oslo kommune kjøpt eller ekspropriert. På de fleste private og tre av de kommunale parsellene er det bebyggelse – for det meste i form av helårsboliger. Omlag åtti hustufter vitner imidlertid om et betydelig større samfunn her tidligere.

Boka som Solemskogen vel og historielag har gitt ut med Anne Sætren som forfatter, gjør grundig rede for utparselleringen, nybyggertida og den langvarige kampen mot kommunen. Faginstansene så helst hele stedet utradert av hensyn til vannforsyningen. Boka forsøker også å gi forståelse av hvordan livet var der, med kapitler om "Hverdagsliv i hus og hytter", butikkene, idretts- og friluftsliv, skolen og velforeningens årlige skirenn. Slikt vil ofte bli en vanskelig balansegang mellom tørr ytre historie og innmarsj i folks privatliv. Jeg synes man her har lyktes svært godt, selv om man kanskje kunne vært litt mer selektiv i bruken av amatør-fotografier.

Men i det store og hele er nettopp fotografiene noe av det mest imponerende i denne boka. Her må det ha vært utført et grundig innsamlings- og registreringsarbeid. Mange av dem er jo riktige perler, ikke minst Carl Brunskows bilder fra landstedet

Brunskovsetra fra de første nybyggerårene. Bare så synd at det da sniker seg inn småfeil i tekstene som når det står at det er Kjelsås skolemusikkorps som spiller på Ristoppen, når bildet fra 1955 viser et korps av voksne menn. Mon tro om det ikke er Grefsen Ungdomskorps i stedet?

Anne Sætren er etnolog, og viser i tillegg solide historiefaglige kunnskaper. Men burde hun ikke ha skrevet litt om at tilsvarende utbygginger også skjedde på Sørbråten og Høybråten? Sistnevnte sted var det den samme Anton Tschudi som utparsellerte.

Når dette forbigås nesten fullstendig, får man inntrykket av at prosjektet hans på Solemskogen var noe helt unikt.

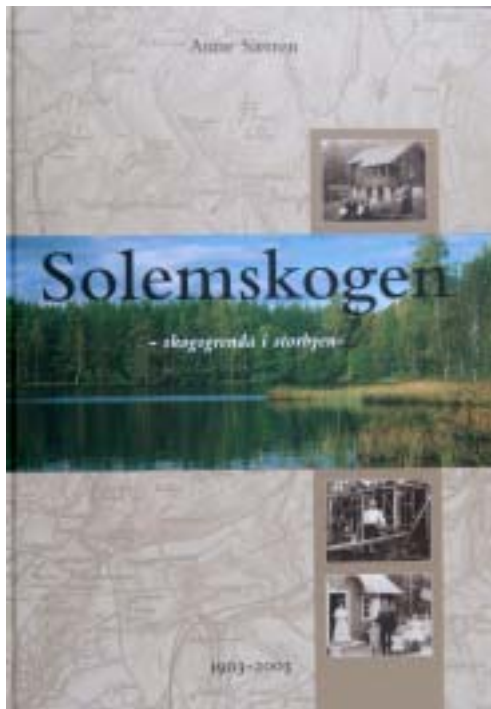
Sætren velger heldigvis å fortelle og forklare uten å belemre framstillingen med teori og fagspråk. Teksten inneholder derimot en mengde sitater fra aviser, korrespondanse og intervjuer. Noen av dem er kanskje litt lange, men de gir oss dermed også muligheten til å føle litt mer av "tidens ånd". I tillegg til den løpende hovedteksten er det fyldige bildetekster og en mengde tekstruter med forskjellige kildesitater og småhistorier.

Sætren har vært grundig. Hun har brukt Byarkivet,

Riksarkivet og Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek. Enda flere arkivserier enn de hun har pløyd seg gjennom, inneholder nok stoff om Solemskogen, men utvalget virker veloverveid. Hun har fått med seg alt det vesentligste. I tillegg kommer flere muntlige informanter, som gir frisk kulør til framstillingen. Et stort pluss er mange og gode kart, fyldig register og mønstergyldig kilde- og litteraturliste.

Designer og trykkeri skal også ha ros for pent arbeid.

Leif Thingsrud

Stor strid om nye valgkretser

I 1900 satte Stortinget ned en komité for å endre valgordningen til tinget. Hovedprinsippet var at det amerikanske systemet, hvor det største partiet tok alle mandatene i valgkretsen, skulle erstattes med det engelske systemet med enmannskretser. Dette medførte at mange nye kretsgrenser måtte trekkes, og det burde fortrinnsvis skje slik at kretsene ble mest mulig jamnstore. Det var ikke verdens enkleste oppgave.

Av Leif Thingsrud

Stortinget besto i 1900 av 114 representanter, og i forslagene om ny valgordning lå det også forslag om å øke antallet. Byene var fra gammelt av kraftig overrepresentert på grunn av den såkalte "bondeparagrafen". Den bestemte at en tredel av representantene skulle komme fra byene, selv om en langt mindre andel av befolkningen bodde der. Men for Kristiania, som hadde hatt en mangedobling av folketallet den siste drøye mannsalderen, hadde det resultert i at byen var sterkt underrepresentert med sine fire stortingsmenn. Ut fra at byen nå hadde omlag en tiendedel av landets befolkning, var det på det rene at representasjonen måtte økes, og den parlamentariske komitéen ba om utkast til kretsinndeling for inntil ti Kristiania-kretser.

I mai 1902 kom saken for første gang til Kristiania formannskap, som satte ned en egen komité for å arbeide med kretsinndelingen. De valgte å ta utgangspunkt i menighetsinndelingen, men foreslo enkelte steder å dele en menighet i to, og la fram forslag til inndelinger med fire, fem, seks, sju, åtte, ni og ti kretser. De bemerket imidlertid at Kristiania fortsatt ville være underrepresentert på tinget, og foreslo også inndelinger med elleve og tolv kretser.

Saken kom opp i bystyret første gang i november 1902, men hele debatten der kom til å dreie seg om byens dårlige representasjon, ikke kretsinndelingen. Veterinærdirektør Malm mente at byen burde ha hele femten mandater og fremmet forslag om at saken skulle sendes tilbake til formannskapet for at komitéen skulle utarbeide forslag til inndeling i femten kretser. Ordfører Andersen Aars mente derimot at bystyret ikke burde instruere formannskapet, og hans forslag om å bare sende forslaget tilbake ble vedtatt.

I mai 1903 kom saken tilbake til bystyret etter en ny runde i komitéen. Forslaget var nå supplert med forslag til inndelinger i inntil femten kretser og et opprop til Stortinget om at de ved en ny valgordning må "... vise byen retfærdighed ved at tildele den en forholdsmessig repræsentation."

Debatten gikk nå på om man også skulle ta opp spørsmålet om innføring av direkte valg. Igjen var det Malm som fremmet forslag. Han oppfattet ordningen med valgmannsvalg som tungvinn og hevdet at den hindret at nye folk ble valgt. Flertallet i salen mente imidlertid at man fikk uttale seg om det man var bedt om å uttale seg om, og lot det spørsmålet ligge.

Stortinget var imidlertid lite lystent på å gi hovedstaden noen økt representasjon. Det ville lett kunne forskyve balansen mellom partiene. Kristiania var tradisjonelt en høyrebastion, og venstrefolkene tvilholdt på en vektlegging av geografiske hensyn. Da den nye ordningen trådte i kraft i 1906 ble byen delt i fem kretser, og valgresultatene i disse var i realiteten gitt. Arbeiderpartiet vant i alle år de to østkantkretsene, mens Høyre fikk de tre øvrige.

Ved valget i 1921 ble valgordningen endret til dagens system med forholdstallsvalg. Antallet representanter ble da økt til syv av et storting med i alt 150 seter. Prinsippet om direkte valg kom imidlertid allerede i 1906.

Anno 1903 – Bystyret for 100 år siden

Valgkretsene ved Stortingsvalg, slik de var fra 1906 til 1918. (Tegnet av art. forf. med menighetskart i Statistisk årbok for Oslo 1943 som bakgrunn)

Nytt fra Delprosjekt Arkiv

Behandling av personalmapper

Som hovedregel har man ikke anledning til å overføre personalmapper mellom virksomheter, heller ikke mellom kommunale etater. Det anbefales i de fleste tilfeller at personalmapper periodiseres, at det opprettes nye personalmapper, og at utveksling av informasjon skjer i form av kopier etter avtale med arbeidstakeren.

For Bydelsreform 2004 er det gjort unntak for *personalmapper for personer som overføres til ny bydel under følgende forutsetninger:*

1. Det utarbeides en henvisningsliste /status rapport, som forteller hvem som var ansatt i bydelen og med merknad om hvor personalmappa er overført.
2. Henvisningslista legges i personalarkivet som en del av dette.
3. Henvisningslista journalføres i postjournalen, og arkiveres i sakarkivet til avsluttet bydel.
4. Løsningen (hva man har gjort med mappene) beskrives i arkivplanen til avsluttet arkiv/bydel.

Når det gjelder personalmapper for personer som har avsluttet sitt arbeidsforhold i bydelen skal disse klargjøres for bortsetting, lister skrives og arkivbokser nummereres.

Arkivsystem i ny bydel

Delprosjekt Arkiv vil innhente tilbud fra leverandørerne av dokumentbehandlingssystem. Disse blir så presentert for ledelsen i de nye bydelene. Der det ved sammenslåing av bydeler er to ulike systemer, må ny bydel velge hvilken av vedlikeholdsavtalene som skal videreføres og hvilke som skal sies opp. Hovedregelen er at vedlikeholdskontraktene fornyes automatisk for ett år av gangen med gjensidig rett til å si opp innen tre mnd. før utløpet av hver periode. I den forbindelse er det viktig å være klar over vedlikeholdsavtalens inngåelsestidspunkt.

Dokumenter fra interimperioden for ny bydel

Bydelsdirektører er ansatt og behandler følgende saker:

- Forslag til organisasjons- og bemanningsplaner
- Forslag til budsjett 2004
- Utlysning av stillinger
- Tilvisning av personale

Følgende utvalg er etablert:

- Interims MBU
(lokalt – rådgivende for bydelsdirektør)
- Drøftings- og samordningsutvalg
(sentralt – med vedtaksmyndighet)

Utlysning av alle nye stillinger i bydelene skjer sentralt.

Arkivinstruks for Oslo kommune gjelder også for dokumenter som oppstår i interimperioden for de nye bydelene. For å ivareta journalføringsplikten anbefales det at bydelen hvor *ny bydelsdirektør* har sin postadresse tar ansvar for journalføring av dokumenter som tilhører ny bydel fra 1.1.04 på følgende måte: Det etableres

- en sak for organisasjonsutvikling
- en sak for bemanningsplan
- en sak for budsjett 2004
- en sak for hver stillingskategori fra utlysning til tilvisning (ref. ansettelsessaker)

Arkivansvarlig i bydelen fører liste over saker som opprettes for ny bydel. Alle saker som opprettes for interimperioden skal ha *Interim* som første ord i sakstittel. Dette gir mulighet for å søke frem alle saker i journalsystemet som omhandler interimperioden. Disse sakene skal før periodisering merkes med at saken føres over i den nye journalperioden som begynner 01.01.2004. Det vil si at de får nytt saksnummer i den nye databasen som etableres for bydelen, og må journalføres på nytt. Ordningen beskrives i arkivplanen, som legges på egen sak i det avsluttede arkivet.

Avleveringsnytt

Byarkivet har hittil i år mottatt nærmere tredve små og store avleveringer. De utgjør ca. 190 hyllemeter med vanlige arkiver, hvorav arkivene etter Bedriftshelsetjenesten, som ble lagt ned 1. april utgjør en drøy firedel. I tillegg kommer fotografier, elektroniske arkiver og en større kartsamling fra Plan- og bygningsetaten. En del av disse er under ordning eller bare lagret i påvente av ordning, men flere arkiver er også på plass i hyllene og tilgjengelige for bruk:

Fra **Trafikketaten** er sakarkivet for perioden 1954 til 1978 avlevert. Det utgjør knapt syv hyllemeter.

Avleveringen fra **Vann- og avløpsetaten** er større, på hele førti meter, men bare halvparten kommer fra etaten selv. En betydelig del av materialet er fra tidligere Akers kommune, mens en del også er fra Akerselvens Brugseierforening. Avleveringen inneholder hovedsaklig alminnelige sakarkiver.

Av skolearkiver har vi mottatt **Bolteløkka skole** og en mindre tilvekst fra **Sofienberg tekniske**

fagskole. Begge arkivene er omfattende og inneholder blant annet karakterprotokoller og klassesdagbøker.

Fire elektroniske arkiver er kommet i hus: **Byrådsavdelingene**, **Samferdselsetaten** og bydelene **Manglerud** og **Romsås** har deponert sine post-journaler som Noark-databaser. Alle kommunens virksomheter skal gjøre dette så raskt som mulig etter hver periodisering.

På fotosiden er 94 bilder fra fotografen **Inga Breder** det mest interessante som er mottatt. Bildene gir et godt inntrykk av denne fotokunstnerens virke. Mindre originalt er 207 filmer og et stort antall lysbilderuller som er blitt deponert fra **Skoleetatens AV-sentral**. Mange av oss husker vel lysbildene som læreren skrudde fram på hvert "pling" i skole-radioens sendinger eller hvordan hele klassen jublet når han kom med en filmframviser til timen.

På privatarkivsideen har vi blant annet mottatt tyve meter etter **Bekkelaget hagebys borettslag** og syv meter fra **Christiania Roklub**, men i disse gjenstår det ordning før materialet kan brukes.

Greie innføringer i arkivfag

Landslaget for lokal- og privatarkiv har gitt ut to kurshefter i forbindelse med deres nyoppstartede kompetanseprogram. Målgruppen er ansatte og frivillige i offentlige og private arkivinstitusjoner, virksomheter og organisasjoner som håndterer arkiv.

Gudmund Valderhaugs *Lokalt arkivarbeid* gir en oversiktlig og grei innføring i prinsipper, lover og regler for håndtering av arkiv, og hovedvekten av innholdet er lagt på hvordan et arkivdepot skal fungere. I forordet er det presisert at heftet først og fremst er skrevet for å gi leseren en innføring i arkivfaget, og heftet har mange konkrete eksempler som er lett å forstå. Arkivfaglige uttrykk er grundig forklart, noe som gjør at heftet kan leses og forstås av alle arkivinteresserte. Svakheten er at temaet elektronisk arkiv så og si ikke er nevnt. Elektronisk arkiv og utfordringene vi står ovenfor der opptar dagens arkivarer i svært stor grad.

Marit Hosar og Lene E. Waller *Arkivarbeid i museene* skriver i forordet at heftet er ment for de som har daglig ansvar for de historiske arkivene. Dette skal derfor gi en innføring i arkivarbeid. Forfatterne tar for seg museenes utfordringer rundt

arkivhåndtering og naturligvis blir det noen gjentakelser fra Valderhaugs hefte.

Heftet gir fyldige beskrivelser av hvilke typer arkiver som finnes i museer. Det inneholder fine og konkrete eksempler, er lettlest og kortfattet. Heftet har et helt kapittel om elektronisk arkivering og henviser til sentrale websider og lærebøker, hvor leseren kan utvide sin kunnskap ytterligere. Det har en oversiktlig og fin innholdsfortegnelse, og en fyldig litteraturliste er kommet med.

Begge heftene har et innhold som absolutt egner seg for alle som interesserer seg for, eller jobber med arkiv. *Arkivarbeid i museene* gir noen originale eksempler tatt fra hverdagen til de som jobber i museer, og gir leseren et inntrykk av hva som skjer med et arkiv når det blir avlevert for langtidsbevaring. Likevel ville jeg ikke nøye meg med å kun kjøpe disse dersom jeg skulle kjøpe inn nytt fagstoff til arkivpersonalet. Innholdet passer nok best for de som jobber i arkivdepot eller museum, eller som de er tenkt, i et kursopplegg.

Carita H. Stafne

